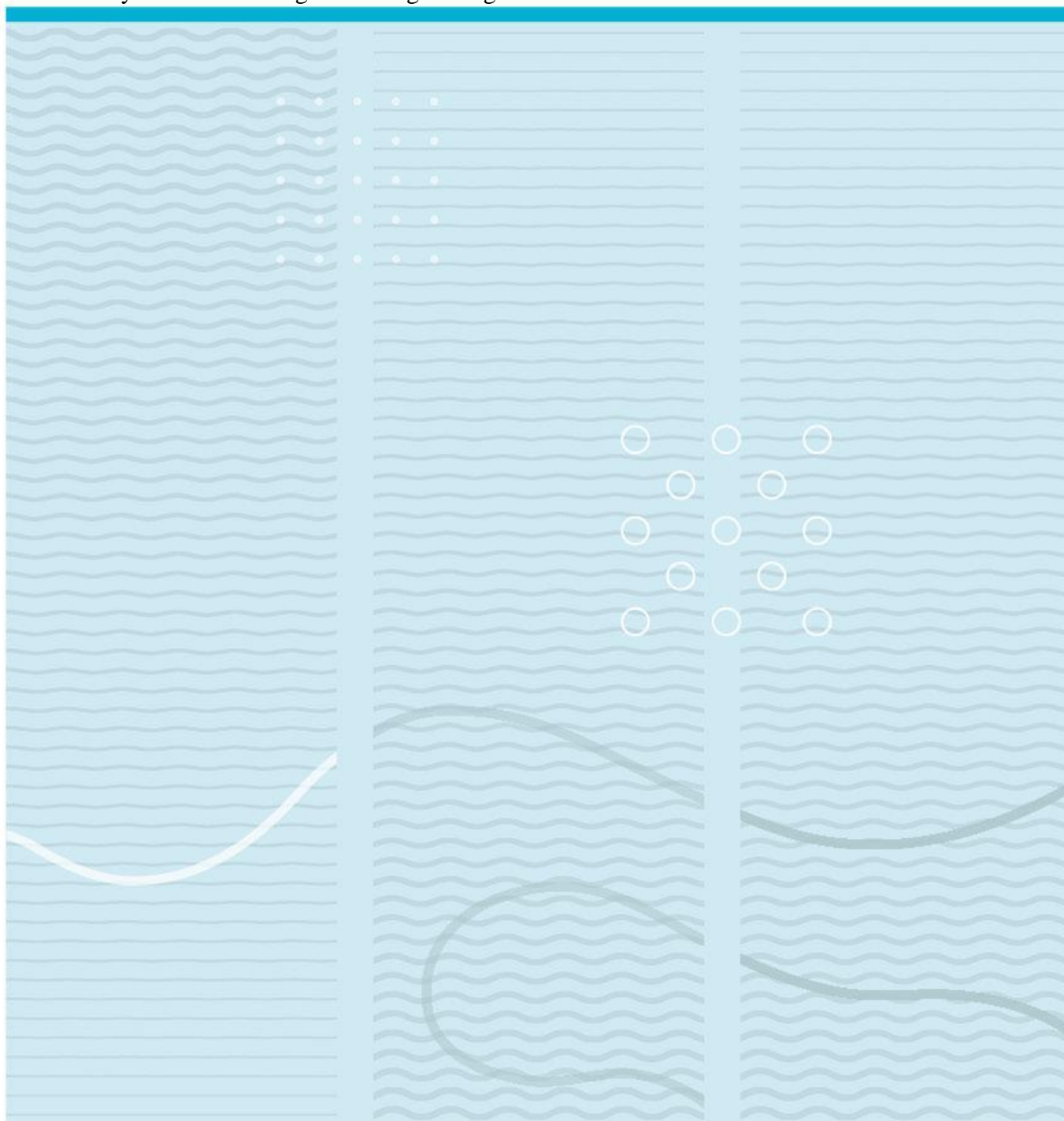

Niclas Thorin

En nyansering av den norske EU-debatten

En idéanalyse av norske velgeres verdigrunnlag

Universitetet i Sørøst-Norge
Fakultet for USN Handelshøyskolen
Institutt for økonomi, historie og samfunnsvitenskap
Postboks 235
3603 Kongsberg

<http://www.usn.no>

© 2022 Niclas Thorin

Denne avhandlingen representerer 30 studiepoeng

Sammendrag

Forholdet mange har til EU-debatten, både som forsker og leser, er ofte kvantitativt og deskriptivt. Grafer og tabeller som viser hva velgerne mente og ikke mente om ulike temaer er vanlige forekomster. Men *hvorfor* mente velgerne det de mente, og *hvordan* kan vi *forstå* og *forklare* dette?

I denne studien ønsker forfatteren å tette det kunnskapshullet som finnes innenfor temaet. Måten dette ble gjort på var at en idéhistorisk lesning av EU-debattene på 70- og 90-tallet for å kartlegge velgernes verdigrunnlag. Det har vist seg at noen av de typiske forklaringene på hvorfor man stemte både ja- og nei er vel så viktige som tidligere opplevd, men mange nyanser er oppdaget. Når velgernes verdigrunnlag var kartlagt og et analyseskjema var blitt etablert kunne disse funnene bidra til en *forståelse* av velgernes handling.

En empirisk analyse av 8 velgeres innsendere og debattartikler i forkant av folkeavstemningen om norsk medlemskap i den Europeiske Union i 1994 er gjennomført. Det viser seg at både tilhengere og motstandere hadde et verdigrunnlag som skiller seg betraktelig fra det man kunne tenkt seg når man leser kvantitativ forskning. Hvis noen hadde fortalt meg før denne studien at det fantes EU-motstandere som argumenterte for at innflytelse og samarbeid i internasjonal sammenheng var noe av det viktigste, ville jeg nok rykket på skuldrene og henvist til disse grafene og tabellene som forteller oss noe helt annet. Nettopp slike nyanser har denne kvalitative, fortolkende studien bidratt til å avdekke.

Forord

Først og fremst skal takk rettes til begge mine veiledere, Ole-Jacob Thomassen og Glenn Diesen. Dere har på ulike tidspunkter bidratt til at skuta ble styrt i ulike retninger, og til at den til slutt kom i havn.

Takk skal også rettes til andre ansatte ved USN og til mine medstudenter som har vært behjelpelige med kommentarer og innspill under skrivingen, dere vet hvem dere er.

En stor takk skal rettes til Jan Thomas Kobberrød. Takket være han ble jeg interessert i EU-debatten, og han har gjennom både faglige og mer hverdagslige samtaler bidratt til at jeg kunne skrive en masteroppgave om et tema jeg synes er virkelig spennende.

Til slutt vil jeg takke min kone Henriette, mine barn Henry og Astrid, og mine kjære foreldre. Dere har vært mine største kilder til motivasjon under skriveprosessen. Jeg vet ikke om jeg hadde klart dette uten dere.

Vestfold, 25.4.2022

Niclas Thorin

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon	6
1.1	Innledning og tidligere forskning	6
1.2	Kunnskapshull og samfunnsanalysens bidrag	7
1.3	Problemstilling	9
1.4	Disposisjon	10
2	Teori.....	12
2.1	Webers handlingsteori.....	12
2.1.1	Formålsrasjonell handling versus verdirasjonell handling.....	13
2.1.2	Forståelse og forklaring.....	13
2.1.3	Idealtyper	14
3	Design	16
3.1	Metode.....	16
3.1.1	Idéanalyse	16
3.1.2	Hva er en idé?	17
3.2	Studiens formål og bakgrunn for teori- og metodevalg	18
3.3	Operasjonalisering av begreper og problemstilling.....	20
3.4	Datainnsamling	21
3.4.1	Idéhistorisk lesning av EU-debattene	21
3.4.2	Empirisk analyse.....	21
3.5	Dataanalyse.....	22
3.6	Validitet og reliabilitet	23
4	Idéhistorisk lesning av EU-debatten.....	25
4.1	EU-debatten på 70-tallet	25
4.1.1	Ja-sidens argumenter & eksempler	26
4.1.2	Nei-sidens argumenter & eksempler	28
4.2	EU-debatten på 90-tallet	30
4.3	Oppsummering	36
4.3.1	Fire idédimensjoner	36
4.3.2	To idétradisjoner	40
4.3.3	To handlingstyper.....	41

4.3.4	Analyseskjema.....	43
5	Empirisk analyse	44
5.1	Debattinnlegg og innsendere fra Klassekampen	45
5.1.1	Velger 1	45
5.1.2	Velger 2	46
5.1.3	Velger 3	48
5.1.4	Velger 4	50
5.2	Debattinnlegg og innsendere fra Dagens Næringsliv	51
5.2.1	Velger 5	51
5.2.2	Velger 6	53
5.2.3	Velger 7	55
5.2.4	Velger 8	57
5.3	Revideringer av analyseskjemaet	58
6	Hovedfunn og avsluttende refleksjoner.....	59
7	Litteraturliste.....	64
7.1	Innsendere og debattartikler:.....	65
8	Vedlegg	67

1 Introduksjon

1.1 Innledning og tidligere forskning

Det norske folk har ved to anledninger stemt nei til medlemskap i det europeiske samarbeidet. Først til EF i 1972 og deretter EU i 1994. I dag er opinionen fortsatt mot EU-medlemskap, men samtidig er Norge blant de mest integrerte tredjelandene som følge av samarbeid om justispolitikk, grensekontroll, asylsøknader og EUs utenriks- og sikkerhetspolitiske arbeid (NOU 2012: 2, s. 17-22). EU-spørsmålet er ifølge mange den mest omstridte politiske saken i Norge etter andre verdenskrig (Todal Jenssen et al., 1996, s. 67). EU-debatten har til tider vært svært betent, hatt store opinionssvingninger og valgdeltakelsen i folkeavstemningen om EF-medlemskap i 1972 var 79 prosent, mens folkeavstemningen om EU-medlemskap i 1994 var hele 89 prosent (Todal Jensen et al., 1996, s. 7-8). Alt i alt så har EU-spørsmålet engasjert mange mennesker over lang tid, og det er ikke heller vanskelig å tenke seg at det vil fortsette å gjøre det, med økte spenninger på grensene mellom EU-landene og Russland, økt Europaskepsis, fremtredende høyrepopulisme i mange europeiske land, Brexit og vaksinesamarbeid på dagsagendaen.

Det finnes mye forskning om de norske EU-debattene. Noe av forskningen har tatt utgangspunkt i tradisjonell valgforskning for å forklare utfallet, gjennom å sammenligne folks stemmemønstre i rådgivende folkeavstemninger og stortingsvalg. Et eksempel på denne typen forskning finner vi i boken «To join or not to join» (Giljam et al., 1998) Boken handler om folkeavstemningene om norsk, svensk og finsk medlemskap i Den Europeiske Union i 1994. I denne boken gjennomfører forfatterne en komparativ studie av disse tre nordiske landene, og de prøver å svare på hvorfor «det gikk som det gikk».

Mye av forskningen på temaet er opptatt av velgernes ulike motiver for å ha stemt enten ja eller nei, ofte på en veldig deskriptiv og kvantitativ måte. Et eksempel på denne typen forskning på området finner vi i «Old and New Patterns: The 'No' Majority in the 1972 and 1994 EC/EU Referendums in Norway» (Bjørklund, 1997). Bjørklund skriver blant annet om forholdet mellom sentrum og periferi. Han knytter ikke bare dette opp mot bygd versus by, men også sosioøkonomisk status. Han skriver at periferien typisk blir sett på som underlegen og lite handlingskraftig, men argumenterer for at det var periferien som faktisk «vant» debatten. Han skriver også om ulike interessefaktorer som motiverte velgerne. Også denne delen av bidraget oppleves som mer deskriptivt enn noe annet.

Et annet eksempel på tilsvarende forskning finner vi i «The 1994 EU referendum in Norway: continuity and change» (Arnt Pettersen et al., 1996). I denne artikkelen undersøker forfatterne ulike årsaker til at EU-medlemskap ble nedstemt. Dataene er innhentet fra 435 daværende kommuner. De tar også opp de tydelige forskjellene mellom sentrum og periferi, med et annerledes utgangspunkt enn Bjørklund. De presenterer data som viser argumenter for å stemme nei rangert etter det velgerne mener er viktigst. I dette datasettet viser det seg at suverenitet/demokrati er den viktigste årsaken til å stemme nei for 26.1 av velgerne. De viser også at økonomi, landbruk og sysselsetting er viktige faktorer for nei-velgerne (Arnt Pettersen et al., 1996, s. 275). Selv om diverse motiver oppgis for disse meningene, kan det virke som at denne typen forskning også er hovedsakelig kvantitativ.

Flertallet av forskningsbidragene innenfor dette temaet fokuserer mye på de økonomiske, sikkerhetspolitiske og demokratiske aspektene ved EU-debatten, noe som ikke er overraskende med tanke på at det er disse faktorene som har vært noen av de største (og kanskje viktigste) temaene. Derimot så oppleves majoriteten av forskningen som nok så deskriptiv og kvantitativ. Ofte blir velgernes argumenter redegjort for gjennom grafer og tabeller, for å vise hvilke argumenter som var «viktigst» for velgerne. Ofte blir også eksempler på argumenter presentert, men man kan tolke det som at det eksplisitte velgerne uttrykker i intervjuer, spørreskjemaer, debatter og innsendere ofte får overraskende mye fokus i disse bidragene, og at dette går på bekostning av det implisitte og det som ligger bak, som kanskje egentlig er det som er interessant. *Hvorfor* mener velgerne at noen aspekter ved et potensielt medlemskap er viktigere enn andre? *Hvordan* kan vi få en dypere forståelse av argumentene?

1.2 Kunnskapshull og samfunnsanalysens bidrag

Formålet med denne studien er å undersøke hvilke verdier som var dominerende i de norske EF- og EU-debattene (heretter EU-debattene), og hvordan disse verdiene preget henholdsvis ja- og nei-sidens argumenter i forkanten av folkeavstemningen 28. november 1994. Studien vil først kartlegge velgernes verdigrunnlag med hjelp av en idéhistorisk lesning av EU-debattene. Dette vil gjennomføres med hjelp av et empirisk utvalg fra to avgrensede perioder på 70- og 90-tallet. Deretter vil en empirisk analyse gjennomføres med en abduktiv tilnærming, med idéanalyse som metodisk verktøy, kombinert med Max Webers handlingsteori. Studiens empiriske analyse vil undersøke empiriske bidrag i form av debattartikler og innsendere i to norske landsdekkende aviser

i perioden fra 1. oktober og frem til folkeavstemningen 28. november. Disse avisene er strategisk utvalgte med bakgrunn i deres selverklærte politiske ståsted. Dette gjøres for å sikre tilstrekkelig representasjon av både nei- og ja velgere. Forhåpningen og målet med studien er å få en dypere forståelse av hvilke idéer og verdier som var dominerende i de norske EU-debattene på 70- og 90-tallet, og hvorvidt og hvordan disse verdiene preget velgernes argumenter i oktober og november måned i 1994.

Etter en gjennomgang av sekundærlitteratur og tidligere forskning på området, kan man tolke det som at forskningen på dette temaet til stor del (men ikke utelukkende) består av bidrag som gir deskriptive redegjørelser for enten hendelsesforløp, en fremvisning av grafer og tabeller for å vise hvilke argumenter eller hvilke temaer som var «viktigst» målt i frekvens, eller andre deskriptive eller «overflatiske» utsagn om EU-debatten som har til hensikt å gi leseren og fagmiljøet et «godt nok» oversiktlig bilde over hvorfor mennesker stemte som de gjorde og hvorfor Norge ikke ble medlem i den Europeiske Union. Denne typen informasjon er i og for seg viktig, men man kan oppfatte at det finnes et kunnskapshull her fordi at majoriteten av denne forskningen tross alt oppleves som strengt kvantitativ. En mulig forklaring kan være at dette tross alt er et historisk tema, og at det i historietradisjonen ofte er vanlig å bruke mye plass på gjenfortelling og redegjørelser.

Det som derimot har fått forholdsvis lite oppmerksomhet, er *hva* Ola og Kari Nordmann tenkte, *hvordan* de tenkte, og *hvorfor* de tenkte på ulike måter om EU-debattene. Noen vil nok mene at disse grafene og tabellene som oppsummerer velgernes argumenter og de oppgitte «viktigste» temaene gir et godt nok svar på disse spørsmålene. Men faktum er at veldig mange velgere brukte akkurat de samme argumentene for å stemme ja, som andre velgere brukte for å stemme nei. Tilsvarende lite informasjon gir disse kvantitative dataene oss om *hvorfor* og *hvordan* ulike velgere som stemte nei, kunne oppgi at de viktigste temaene for de var *akkurat de samme* som velgere som valgte å stemme ja. Når Ola Nordmann sier at han stemte nei til EU fordi at demokrati er det viktigste temaet for ham, så kunne man latt det ligge der. Men når Kari Nordmann stemmer ja til EU fordi at demokrati er det viktigste temaet for hun, så skjønner man fort hvorfor dette burde undersøkes kvalitativt. *Hva betyr* demokrati for Ola og Kari? Er det egennyttig tenking fra den ene, og prinsipiell handling som styrer den andre? Er det vestlig, liberal demokrati Kari tenker på, mens Ola strengt tatt tenker på demokrati innenfor kongeriket Norges grenser? Hvordan preger dette deres argumenter? Det kan virke som at tradisjonell valgforskning, kvantitative studier og deskriptive redegjørelser av EU-debattene i liten grad evner til å fange opp og besvare disse spørsmålene. Idéanalyse, som er i samme slekt som diskursanalyse, er en typisk kvalitativ og

fortolkende metode. Det er min sterke overbevisning at det er denne typen forskning som kreves for å avdekke bakenforliggende verdier og ideer som preget velgernes argumenter, med henvisning til at kvalitative metoder er bedre egnet for å avdekke meningssammenhenger som er en del av menneskers handling (Balsvik & Solli, 2018, s. 18). Som Weber skriver så er *forståelse* en forutsetning for å kunne *forklare* (Weber, 1999, s. 12-15). Nettopp dette kan samfunnsanalyse som disiplin, med et fortolkende metodisk verktøy som idéanalyse oppnå.

Denne typen kvalitativ forskning er blitt brukt i andre studier som ønsker å avdekke velgeres underliggende verdier innenfor andre temaer. Et godt eksempel på dette er Martin Shaws sin artikkel «Racial self-interest, Max Weber and the production of racism: the strategy and propaganda of Vote Leave during the Brexit referendum». I denne artikkelen bruker Shaw Webers rasjonalitetsbegreper og Eric Kaufmanns ideer om «racial self-interest» for å undersøke britiske velgere under Brexit i 2016 for å finne ut av hvordan fordommer og rasisme påvirket deres stemmemønstre (Shaw, 2020, s. 347-349). Denne artikkelen benytter seg også av ulike former for idealtyper for å kategorisere velgerne i ulike grupper. Denne artikkelen viser hvordan en kvalitativ og mer fortolkende variant av forskning kan være hensiktsmessig for å avdekke velgeres underliggende motiver, noe som også er ønskelig i denne studien.

1.3 Problemstilling

Med bakgrunn i kunnskapshullet studien ønsker å tette, er formålet med denne studien å undersøke følgende problemstilling:

Hvilke verdier var dominerende i de norske EU-debattene på 70- og 90-tallet, og hvordan preget disse verdiene henholdsvis ja- og nei-sidens argumenter i forkant av folkeavstemningen i 1994?

For å kunne besvare problemstillingens første del; «*hvilke verdier var dominerende i de norske EU-debattene på 70- og 90-tallet*» vil det være nødvendig å gjennomføre en idéhistorisk lesning av temaet. Hensikten med dette er å undersøke innsendere og debattartikler fra velgere under EU-debattene og gjennom et fortolkende arbeid kartlegge hvilke ideer og verdier velgerne gir uttrykk for. Dette vil gi en *forståelse* av velgerne og deres argumenter, og det er en helt nødvendig forutsetning for å kunne *forklare* velgernes handling (Weber et al., 1999, s. 14). Når velgernes

verdigrunnlag er kartlagt og diskutert vil hovedfunnene fra den idéhistoriske lesningen presenteres og diskuteres. Disse funnene vil brukes for å etablere et analyseskjema, som vil være det hovedsakelige analyseverktøyet for å besvare problemstillingens andre del; «*hvordan preget disse verdiene henholdsvis ja- og nei-sidens argumenter i forkant av folkeavstemningen i 1994*» Det vil dermed være mulig å *forklare* hvordan velgernes verdigrunnlag preget deres argumenter, når studien først har dannet seg en *forståelse* for dette.

1.4 Disposisjon

I neste kapittel vil det teoretiske rammeverket studien bygger på, og som delvis utgjør grunnlaget for analysen presenteres. Innledningsvis vil Webers handlingsteori redegjøres og diskuteres. Deretter vil den formålsrasjonelle handlingstypen diskuteres opp imot den verdirasjonelle handlingstypen. Videre vil Webers tanker om forståelse og forklaring diskuteres, før en kort diskusjon om bruk av idealtyper i forskning tar plass avslutningsvis. En nøyaktig operasjonalisering av hvordan studien bruker Webers begreper om formålsrasjonell- og verdirasjonell handling er å finne i avsnitt 2.1.1. Bakgrunn for valg av teori, og hensyn tatt relatert til dette vil bli diskutert i kapittel tre sammen med studiens forskningsdesign.

I kapittel tre vil studiens forskningsdesign presenteres. Her vil studiens metodologiske valg bli redegjort for og diskutert. Innledningsvis vil idéanalyse som metodisk verktøy bli diskutert, sammen med en drøfting om hva en idé egentlig er og hvordan ideer kan tolkes. Deretter blir studiens formål og bakgrunn for både teori- og metodevalg diskutert sammen. Dette er etterfulgt av en operasjonalisering av selve problemstillingen. Videre blir datainnsamlingen til både den idéhistoriske lesningen og den empiriske analysen diskutert og redegjort for. Avslutningsvis diskuteres selve dataanalysen etterfulgt av en drøfting om validitetshensyn.

I kapittel fire presenteres den idéhistoriske lesningen. Her besvares problemstillingens første del gjennom en kartlegging over *hvilke verdier som var dominerende i de norske EU-debattene på 70- og 90-tallet*. I dette kapitlet er konkrete eksempler på både ja- og nei-velgeres argumenter innenfor de to debattene å finne. Deretter blir hovedfunnene presentert. Disse hovedfunnene vil kategoriseres i noen ulike idealtyper innenfor analyseskjemaet som skal brukes i den empiriske analysen i kapittel fem.

Kapittel fem tar for seg selve idéanalysen av innsendere og debattartikler fra velgere i perioden fra 1. oktober 1994 frem til folkeavstemningen 28. november 1994. Her vil idéanalysen besvare den andre delen av problemstillingen gjennom å vise *hvordan verdiene som dominerte EU-debatten preget både ja- og nei-velgernes argumenter i forkant av folkeavstemningen i 1994.*

Hvert empirisk bidrag presenteres og analyseres individuelt i dette kapitlet, før de samlede resultatene presenteres med det ferdigutfylte analyseskjemaet i starten av kapittel seks.

I kapittel seks blir studiens hovedfunn presentert i form av det ferdigutfylte analyseskjemaet. Her blir bidragene diskutert både individuelt og sammenlignet. Deres ulike posisjoneringer i forhold til forventede funn og overraskende funn vil også bli diskutert. Til slutt vil noen avsluttende refleksjoner bli diskutert.

2 Teori

I dette kapittelet er formålet å gjøre rede for, og reflektere rundt studiens teoretiske rammeverk. Denne studien benytter seg hovedsakelig av Max Webers sosiologi, nærmere bestemt hans handlingsteori, og derunder hans idealtypiske handlingstyper.

2.1 Webers handlingsteori

Kjernen i Webers sosiologi er det handlende individ. «Man må forstå hvordan individer handler, hvilke ressurser de har, og hvilke mål de stiller opp for seg selv.» (Weber et al., 1999, s. 10) Først når man har forstått dette vil det være mulig å forstå hvordan samfunnet kan endres. Innenfor denne handlingsteorien finner vi begrepet om *meningsfull sosial handling*. *Meningsfull* henviser i denne sammenhengen til individers opplevde handlingsmuligheter i gitte situasjoner, hvor de gjennom tolkning av disse ulike mulighetene vil kunne vurdere et ønskelig eller «riktig» alternativ for den gitte situasjonen. *Sosial handling* innebærer at aktørene søker å foregripe andres forståelse og forventninger gjennom fortolkning av andre aktørers handlinger. Dermed kan aktøren danne seg et bilde av hvilke normer og verdier som råder rundt dem, eller rett og slett hvordan verden ser ut for andre enn seg selv (Weber et al., 1999, s. 10). Weber presenterte fire ulike handlingstyper (formålsrasjonell, verdirasjonell, affektiv og tradisjonsbunden) (Weber, 2019, s. 101), men denne studien tar utgangspunkt i begrepene om *formålsrasjonalitet* og *verdirasjonellitet*.

Formålsrasjonell handling kjennetegnes av at aktører har en tydelig målsetting. De bruker midlene de har for å finne og velge den beste strategien for å oppnå deres mål på best mulig måte. Her veier aktøren opp fordeler og ulemper de potensielle valgene kan bringe med seg, enten det er direkte konsekvenser av handlingen eller indirekte bivirkninger av valget. Deretter velger de det alternativet som virker best utfra forutsetningene og forarbeidet (Weber et al., 1999, s. 11). Et konkret eksempel på denne handlingstypen kan være investeringer. Hvis en aktør skal investere penger vil vedkommende vurdere de ulike potensielle ulempene ved sparing i fond, aksjer eller andre verdipapirer før den tar et informert valg for å oppnå målet om å tjene mest mulig med penger.

Verdirasjonell handling betegnes av handlinger som aktører anser som gode i seg selv, uten at de umiddelbare konsekvensene nødvendigvis ilegges noen betydning. Dette kan være handlinger som

begrunnes med religiøsitet, estetiske programmer, etiske retningslinjer eller prinsipielle handlinger. Disse handlingene er ikke rasjonelle i den tradisjonelle forstanden av mål og midler, men heller ut fra at de er begrunnet i omfattende teorier bygget på konsistent argumentasjon, ideologisk eller teologisk overbevisning (Weber et al., 1999, s. 11). En verdirasjonell handling kan for eksempel være å gi penger til en tigger, noe som selvsagt ikke er aktøren direkte tjent hvis man tenker i et egennyttig perspektiv, men her er poenget at handlingen i seg selv er god, «slik gjør vi her» eller «slik gjør man ikke».

2.1.1 Formålsrasjonell handling versus verdirasjonell handling

En vanlig feilslutning er at de formålsrasjonelle handlingene er rent egoistiske eller strategiske, mens verdirasjonelle handlinger er styrt av moralske overveielser eller reindyrket idealisme. Dette er ikke tilfelle. Det vesentlige skillet mellom disse to rasjonelle handlingstypene er *betydningen handlingens konsekvenser blir ilagt innenfor handlingens egne ramme*. Innenfor den formålsrasjonelle handlingstypen ønsker aktøren å oppnå et spesifikt mål, eller i hvert fall å komme så nære det bestemte målet som mulig, mens aktøren veier opp hvorvidt konsekvensene av å oppnå dette målet er verdt kostnaden eller ikke. Den verdirasjonelle handlingstypen har også tydelige mål, men disse målene oppleves ofte som så viktige å oppnå at hverken direkte konsekvenser eller indirekte bivirkninger ilegges noen viktighet (Weber et al., 1999, s. 11).

Denne studien arbeider ut fra en hypotese om at velgernes verdigrunnlag styrer deres handling. Velgernes verdigrunnlag kan være basert i for eksempel materiell velstand eller ideelle mål, men dette er bare to eksempel på mange ulike verdigrunnlag. Igjen så bør ikke en feilslutning trekkes om at en velger med et formålsrasjonelt verdigrunnlag ikke kan ha ideelle mål, eller at en velger med et verdirasjonelt verdigrunnlag ikke kan være motivert av materiell velstand. En velger kan ha verdier om ideelle mål, for eksempel opprettholdelsen av vestlig demokrati, og fortsatt handle formålsrasjonelt. En velger kan også ha verdier knyttet til materiell velstand, men allikevel handle verdirasjonelt, for eksempel i form av et ønske om å heve det generelle velstandsnivået.

2.1.2 Forståelse og forklaring

Webers oppfatning av den sosialt meningsfulle handlingen er tett knyttet til den kanskje mest sentrale delen av samfunnsvitenskapens oppgaver; forklaring av sosiale fenomener (Weber et al., 1999, s. 12). Weber mente at vi må *forstå* hvorfor aktører handler på den måten de gjør, og dette

kan vi gjøre gjennom å ta på oss aktørens egne briller. Vi må altså se verden slik aktøren gjorde det. Det er verdt å bemerke at dette ikke handler om empati eller innlevelse rent psykologisk, siden dette mest sannsynlig vil være urealistisk. Vi må heller rette oppmerksomheten vår til de ulike *motivene* aktører har for deres handlingsvalg. Weber gir et konkret eksempel på dette når han sier at man ikke må være Caesar for å forstå Caesar. Vi kanskje ikke kan forstå alle psykologiske faktorene som påvirket Caesars beslutning om å krysse Rubicon-elven, men vi kan rekonstruere alle aspektene ved situasjonen hans med hjelp av kunnskap som er tilgjengelig for oss. Vi kan altså forstå Caesar, i den forstand, når vi innehar den samme kunnskapen som han hadde om tilstanden i hæren han ledet, om forsyningslinjenes kapasitet, om hvilke religiøse overbevisninger han hadde, hans oppfatninger om hvem som var en venn og hvem som var en fiende, og til sist hva slags mål han så for seg å oppnå gjennom å krysse Rubicon (Weber et al., 1999, s. 13). En *forklaring* forutsetter altså derfor en *forståelse* av aktørens meningssammenheng, og en forklaring har vi når «forståelsen av motivet ses i sammenheng med den situasjonen som handlingen utføres i ...». (Weber et al., 1999, s. 14).

Gjennom dette prinsippet kan vi altså strebe etter å forstå aktører i sin alminnelighet. «Vi kan danne oss stiliserte – typiske eller gjennomsnittlige bilder av de situasjoner som aktører står i; som arbeidstakere, velgere, trafikanter, fjernsynsseere, foreldre, skattebetalere osv.» (Weber et al., 1999, s. 13-14). Det er viktig å poengtere at disse stiliserte bildene av aktører og deres handlingssituasjoner bør betraktes som hypoteser, da det alltid vil være mulighet for å ta feil av eller misforstå en aktørs motiver. Hypotesene kan derimot testes og stilles opp mot andre mulige forklaringer og beskrivelser om situasjonen for å undersøke hvorvidt den er godt beskrivende eller ikke. Idealtyper er et verktøy som kan være godt egnet for å sette forståelser av motiver i sammenheng med aktørens handlingssituasjoner.

2.1.3 Idealtyper

Idealtyper, eller modeller i mindre streng forstand, er ifølge Weber helt nødvendige redskaper når man arbeider med forklaringer (Weber et al., 1999, s. 14). Idealtyper kan gi et forenklet bilde av hvilke meninger aktører ilegger sine handlinger. Dette gjøres gjennom at aspektene ved aktørens virkelighet som er relevante for det gitte forskningsproblemet isoleres (Weber et al., 1999, s. 14). Dette gjør det mulig for forskeren å få et bilde av aktørens virkelighet som ellers kan virke uoverskuelig og forvirrende, og det muliggjør også sammenligning på en forholdsvis god måte. Idealtyper kan brukes for å kartlegge et fenomen, som Emile Durkheim gjør med sin typologi om

selvmord (Durkheim, 2006), men de kan også brukes som motsetninger, hvor virkeligheten ofte er funnet et sted mellom disse. Et godt eksempel på dette er Ferdinand Tönnies' begreper *Gemeinschaft* og *Gesellschaft* som er en slags idealtyper om samfunnsformer (Tönnies et al., 2012). En styrke ved å bruke idealtyper er at det blir forholdsvis enkelt å måle empirien i undersøkelsen opp mot idealtypen(e), mens idealtyper også ofte får kritikk for å være virkelighetsfjerne eller lite treffende. Validiteten og reliabiliteten til ulike idealtyper og deres bruk i forskning kan være nok så ulike, men man må sørge for å utarbeide eller benytte seg av allerede eksisterende idealtyper som kan bidra til å undersøke forskningsspørsmålet på en god måte.

Analyseskjemaet i denne studien benytter seg av idealtyper i en mindre streng forstand, men med samme hensikt som nevnt ovenfor. Det skal bidra til å presentere funnene på en oversiktlig måte, samtidig som det også skal utgjøre et godt grunnlag for analyse. En av styrkene ved bruk av idealtyper i denne undersøkelsen er at de er blitt etablert gjennom kvalifisert idéhistorisk lesning av EU-debattene. De bør betraktes som en form for hypotese, som deretter vil bli testet på datamaterialet i den empiriske analysen.

3 Design

I dette kapittelet er formålet å redegjøre for, og reflektere rundt studiens forskningsdesign. Innledningsvis vil studiens metodiske fremgangsmåte redegjøres for. Dette etterfølges av en diskusjon om valg knyttet til både teori og metode. Deretter vil valg knyttet til studiens operasjonalisering, datainnsamling, dataanalyse og avgrensning av disse diskuteres. Undersøkelsens validitet og reliabilitet vil være temaer avslutningsvis.

3.1 Metode

3.1.1 Idéanalyse

Denne studien benytter seg av idéanalyse som metodisk fremgangsmåte. Herunder vil sentrale deler av idéanalyse som metode diskuteres, etterfulgt av en diskusjon om hva ideer egentlig er.

Det viktigste vi kan finne ut om et samfunn og politikken der er ideene det bygger på. Å forstå hvordan disse ideene ble dominerende, hvilken rolle de spiller og hvorfor de blir erstattet av andre burde utgjøre hjertet av statsvitenskap og sosiologi. (Jal Mehta, i Bratberg, 2021, s. 79)

Idéanalyse er «en kvalitativ analyse av ideers tilstedeværelse i tekst, der fortolkning er en vesentlig side ved analysen» (Bratberg, 2021, s. 79). Idéanalyse har, som Bratberg skriver: «et nokså nøkternt utgangspunkt. Her er vi opptatt av ideene aktører bærer, først og fremst for å kartlegge disse slik at de kan bidra til å forklare *handlingsvalg*». Videre skriver han: «dersom man mener at ideer har betydning, innebærer det samtidig et korrektiv til den rasjonelle aktørantagelsen (som særlig økonomistudent er vant til å støte på, altså teorien om rasjonelle valg).» Det er denne definisjonen av idéanalyse studien har som utgangspunkt.

Forskere som benytter idéanalyse bør være opptatte av å ta et steg videre fra kartlegging av eksplisitt, observerbart innhold i tekst, til å fange tekstens underliggende antagelser og overbevisninger. Idéanalyse er altså en form for kvalitativ innholdsanalyse, og hensikten er både å kartlegge og analysere *meningsinnhold*. Dette innebærer at hensikten er å fange opp, å klassifisere og fange opp vesentlige elementer i teksten i en konsentrert form. Eksempler på slike vesentlige elementer kan være hvordan et omdiskutert tema diskuteres, hvilke posisjoner tekstens forfatter

inntar, eller hvilke verdier som kommer til uttrykk gjennom velgerens språkbruk. Dette betyr ikke at metoden utelukker måling av telling, frekvenser eller annen kvantitativ data hvor det er hensiktsmessig. Der er derimot ikke et vesentlig mål. (Bratberg, 2021, s. 80)

3.1.2 Hva er en idé?

«En idé kan betraktes som en tankekonstruksjon som til forskjell fra de simple inntrykkene eller holdningene utmerkes av en viss kontinuitet» (min oversettelse, Bergström et al., 2005, s. 149).

Fra Bratbergs bok får vi også en annen definisjon av hva en idé er, som er mye brukt i internasjonal litteratur: «antagelser holdt av enkeltmennesker eller tatt opp av institusjoner som påvirker deres handlinger og holdninger» (Bratberg, 2021, s. 84). Uavhengig av hvilken av disse definisjonene vi velger å forholde oss til, så er det tydelig at ideer er noe som kommer forut for både handlinger og holdninger. Det er også tydelig at disse ideene kan ha enten individuell eller kollektiv karakter. Uavhengig om man er opptatt av å studere individer eller kollektive bevegelser så er antagelsen om at ideer utgjør grunnlaget for måten aktører betrakter verden rundt seg den samme (Bratberg, 2021, s. 85). I denne undersøkelsen er det funnet hensiktsmessig å tolke ideer som en del av velgernes verdigrunnlag.

Klassisk økonomisk handlingsteori er ofte blitt kritisert på grunnlag at objektivt definerte interesser ikke er en tilstrekkelig forklaring eller predikering av handling. Man måtte ikke stemme ja til EU, selv om det ikke var det mest egennyttige valget. Både Webers handlingsteori og idéanalyse vil kunne bidra med andre forklaringer enn den klassiske økonomiske handlingsteorien. Her er poenget at interesser og verdier må tolkes for å kunne utgjøre grunnlag for handling. Hvordan velgerne vurderer sine «interesser», hva de antas å bety i et større bilde og hvordan de operasjonaliseres til argumenter er det interessante. «Det er altså ingen motsetninger mellom interesser og ideer. Interesser *er* ideer i den form de blir til faktisk politikk.» (Bratberg, 2021, s. 82-83). Med denne definisjonen i bakhodet vil også interesser tolkes som en del av velgernes verdigrunnlag.

3.2 Studiens formål og bakgrunn for teori- og metodevalg

Med et premiss om at velgernes verdigrunnlag preger deres handling har altså denne idéanalysen som mål å *forstå* hvilke verdier som var dominerende i EU-debattene og hvordan disse verdiene preget velgernes argumenter i 1994. Idéanalyse er et godt metodevalg for denne studien fordi at det er en teknikk som benytter konkret, håndfast og sammenlignbart tekstinnhold. Den muliggjør klassifisering på en god måte gjennom analyseskjemaet, og idéanalyse er også som tidligere nevnt først og fremst egnet for å analysere hvilke verdier aktører bærer og hvordan disse kan bidra til å forklare aktørenes *handlingsvalg*, fordi at fortolkning er en sentral del av metoden. Med dette sagt vil studien har gode forutsetninger for å *forstå* velgernes verdigrunnlag gjennom den idéhistoriske lesningen. Dette vil i sin tur gi gode forutsetninger for å *forklare* velgernes handlingsvalg i den empiriske analysen. Webers handlingsteori vil også være et viktig supplement til denne studien med tanke på hvor godt dette teoretiske rammeverket passer sammen med idéanalyse som metode og temaet for studien.

Et par svakheter skal allikevel poengteres. Webers handlingsteori får ofte utstå kritikk for å være lite virkelighetsnær og lite treffende, og mange hevder at andre teoretiske grunnlag er bedre egnet for å undersøke atferdsmønster. Hvis studien blir godt designet og redegjort for i tillegg til at gode og gjennomtenkte valg blir tatt i forhold til den metodiske delen av studien, så kan Webers sosiologi være et meget godt verktøy. Årsaken til at denne teorien er godt egnet for denne studien er at den er *fortolkende* og ikke *deskriptiv* som mye av den tidligere forskningen.

Når det gjelder *forståelse* og *forklaring* er det viktig å ikke gå i fallgraven at ukritisk gjengi aktørers begrunnelser eller argumenter for deres valg. Dette er ikke en form for forståelse. Forståelsen kommer gjennom *fortolkning* av tekstene og deres underliggende meningssammenhenger. Aktørenes uttalelser må altså settes i system gjennom studiens teori og metode (Veiden, 2020, s. 177-178).

Et poeng skal også gjøres av idéanalysens legitimitet og relevans. Tradisjonelle kvalitative metoder, og særlig intervjuer, blir ofte sett på som en slags gullstandard innenfor samfunnsvitenskapen. Men man kan, i likhet med Bratberg, tolke det som at det er en grunn for at idéanalyse er blitt så pass populært de siste fire-fem årene blant både statsvitere og samfunnsvitere. Denne metoden har stor potensial, og studiens validitet og reliabilitet vil være sterkt knyttet til hvor godt studiens forskningsspørsmål operasjonaliseres, hvordan den idéhistoriske lesningen gjennomføres og i

hvilken grad det teoretiske rammeverket aktivt brukes i analysen av empirien. Fordelen med idéanalyse er at den ikke er like streng og omfattende som andre typer diskursanalyse (for eksempel Foucault-inspirerte varianter). Et alternativ til en kvalitativ innholdsanalyse i form av en idéanalyse kunne vært kvalitative intervjuer med aktører som var delaktige i EU-debattene. Ulempen med et slikt design er at siden det nesten er 30 år siden den siste folkeavstemningen, så er det en nok så stor risiko for at disse intervjuene vil være preget av «etterpåkløkskap» og informanters kognitive evner. Dette ville vært et enda større problem knyttet til EU-debatten på tidligere tidspunkter. Dette kunne ført til validitetsproblemer for studien og det er dermed uønsket. Et annet mulig problem med et slikt design vil være at det kan være vanskelig å faktisk finne nok relevante informanter. Til sist så er intervjuer også mye mer ressurskrevende enn en innholdsanalyse av tekst, noe som bør tas med i betraktningen med tanke på studiens omfang i både tid og studiepoeng.

Studien benytter seg også av en abduktiv tilnærming. Charles Peirce beskriver abduksjon som prosessen der forklarende hypoteser oppstår og hvordan man velger mellom dem. Dette er en slags blanding av induksjon og deduksjon, og det blir ofte kalt «slutning til beste forklaring» eller «kvalifisert gjetting». Abduksjon handler altså om å etablere en rekke mulige hypoteser basert på den kunnskap man innehar om situasjonen (Peirce, 1994, s. 172). Nettopp derfor er den idéhistoriske lesningen i kapittel 4 nødvendig for å kunne gjennomføre den empiriske analysen i kapittel 5, for å hente inn nok kunnskap for å kunne etablere noen hypoteser om velgernes verdigrunnlag. Disse hypotesene blir deretter testet i den empiriske analysen i kapittel 5. Dette er også enda en årsak hvorfor det er nødvendig med to forskjellige empiriske utvalg for kapittel 4 og 5. En annen, kanskje mere moderne definisjon på abduksjon er at studien tar utgangspunkt i empiri (på lik linje med induksjon), men at ulike teoretiske perspektiver spiller inn enten i forkant eller i under studiens gang (Tjora, 2017, s. 32-33). En annen fordel med den abduktive tilnærmingen er at man unngår det Oddbjørn Bukve kaller «hypotesar frå himmelen». Han skriver at disse er fallgruver man fort kan gå i hvis man etablerer noen hypoteser uten å forklare hvorfor eller hvordan man kom frem til disse, og hvordan ulike valg førte til utformingen av dem (Bukve, 2016, s. 12-13).

Til tross for de nevnte svakhetene ved både Webers sosiologi og idéanalyse som metodisk verktøy er disse teoriene og metodene godt egnede for denne studien. Forfatteren vil argumentere for at kombinasjonen av den valgte teorien og metoden også er nok så gunstig, siden de kompletterer hverandre på en veldig god måte. Disse premissene gir studien et godt utgangspunkt når det gjelder å besvare de aktuelle forskningsspørsmålene. Det vil også gi en tydelig fremgangsplan, gi en god

overføringsverdi med tanke på sammenligning, og alt i alt vil dette sørge for et realistisk og gjennomførbart design med tanke på studiens hensikt og omfang.

3.3 Operasjonalisering av begreper og problemstilling

Operasjonalisering innebærer at klart og tydelig formulere kriterier for hvordan begreper, spørsmål eller andre viktige elementer i studien bør forstås. Denne forståelsen påvirker i sin tur hvordan disse ulike variablene skal representeres i empirisk data. Tydelig og nøyaktig operasjonalisering er et krav for at studien skal oppnå god reliabilitet og validitet, siden det er operasjonaliseringen som avgjør hvorvidt man faktisk måler det man ønsker å måle. Innledningsvis vil problemstillingen operasjonaliseres:

Hvilke verdier var dominerende i de norske EU-debattene på 70- og 90-tallet, og hvordan preget disse verdiene henholdsvis ja- og nei-sidens argumenter i forkant av folkeavstemningen i 1994?

Den avhengige variabelen i problemstillingen er altså velgernes argumenter, mens den uavhengige variabelen er velgernes verdigrunnlag. Problemstillingen tar altså utgangspunkt i en hypotese om at velgernes verdigrunnlag påvirker deres handling. Handling i denne sammenhengen viser til hvordan velgerne argumenterer enten for eller mot medlemskap. Som nevnt i teorikapittelet så tar denne studien utgangspunkt i Max Webers handlingsteori. I praksis innebærer dette at studien har en hypotese om at velgernes handling vil kunne forklares gjennom en kombinasjon av idéanalysen og to av Webers begreper om handling; *formålsrasjonell handling* og *verdirasjonell handling*. Velgernes verdigrunnlag vil diskuteres i detalj gjennom den idéhistoriske lesningen og den empiriske analysen.

Det ble tidligere nevnt at velgernes ideer og interesser vil tolkes som en del av deres verdigrunnlag. Begrunnelsen for dette er at verdigrunnlaget handler både om hvilke dimensjoner ved debatten velgerne mente var viktige (interesser), men også hvordan de argumenterer innenfor disse dimensjonene (ideer). Siden disse begrepene tilnærmet kan leses synonymt innenfor dette temaet og denne studien finner forfatteren det hensiktsmessig å kategorisere disse under et felles begrep, nemlig velgernes verdigrunnlag.

3.4 Datainnsamling

3.4.1 Idéhistorisk lesning av EU-debattene

En idéhistorisk lesning av innsendere og debattartikler fra velgere har vært helt nødvendig for denne studien. Det er flere hensikter med dette. For det første, som tidligere diskutert, er det helt nødvendig å *forstå* velgernes idé- og verdigrunnlag for å kunne *forklare* handlingene deres. Problemstillingens første del; «*Hvilke verdier var dominerende i de norske EU-debattene på 70- og 90-tallet*» vil besvares gjennom den idéhistoriske lesningen, og datainnsamlingen er designet nettopp for å kunne oppnå dette. Innsenderne og debattartiklene er valgt ut gjennom noen kriterier som sørger for at de er relevante for studien. Det første kriteriet er at de skal ha forholdsvis jevn representasjon av argumenter fra både ja- og nei-siden, slik at tilstrekkelig kunnskap om begge sidenes argumenter kan oppnås for å lage analyseskjemaet. Det andre kriteriet er at de skal inneholde «vanlige folks» meninger og synspunkter. Studien er ikke opptatt av noen spesifikke politiske partier eller politikere, eller andre fremtredende offentlige personers synspunkter i debatten. Det er den vanlige mannen og kvinnen i gatas synspunkter som er relevante. Denne typen kilder finnes tilgjengelige digitalt på Nasjonalbibliotekets arkiver online. Datainnsamlingen for den idéhistoriske lesningen er også avgrenset i tid. Den første EU-debatten er avgrenset til perioden mellom 1. januar og 25. september 1972 (datoen for den første folkeavstemningen). Den andre EU-debatten er avgrenset til perioden mellom 1. januar og 30. september. Sekundærlitteratur og tidligere forskning er også benyttet når det gjelder det kronologiske hendelsesforløpet av debatten, noe som har vært nødvendig for å kunne sette velgernes argumenter i kontekst, hvilket er en nødvendig del av *forståelsen*. Når disse kriteriene er sikret og de relevante søkeordene er brukt vil utvalget deretter være tilfeldig.

3.4.2 Empirisk analyse

Siden formålet med studien er å undersøke hvordan de dominerende verdiene i EU-debattene preget velgernes argumenter i forkant av folkeavstemningen i 1994 så blir noen valg knyttet til datainnsamlingens avgrensning nok så åpenbare. For det første så er det «vanlige folk» som er analyseobjektet, ikke fremtredende politikere eller andre offentlige personer. Dette datamaterialet finnes tilgjengelig gjennom debattartikler og innsendere i arkiverte aviser. Datainnsamlingen avgrenses også i tid til oktober og november måned 1994. Et annet kriterium studien må ta hensyn til er å fange opp nok materiale fra både ja- og nei-velgere, for å unngå validitetsproblemer. Strategien

er derfor å ta utgangspunkt i to landsdekkende aviser med tydelige politisk ståsted på både venstre- og høyresiden. Klassekampen er den selvproklamerte «venstresidens avis» mens Dagens Næringsliv er tydelig høyreorientert blant annet gjennom å anbefale lesere å stemme borgerlig ([Dagens Næringsliv, 2021](#)).¹ Begrunnelsen for disse valgene er at mange nei-velgere var representert på venstresiden av politikken, mens det samme gjaldt ja-velgere og høyresiden. Det skal nevnes at det finnes innlegg av ja-velgere i Klassekampen og nei-velgere i Dagens Næringsliv, men disse har ikke vært grunnlag for analyse. Like mange empiriske bidrag er representert på ja-siden som nei-siden. Når disse kriteriene er sikret og de relevante søkeordene er brukt vil utvalget deretter være tilfeldig.

3.5 Dataanalyse

Idéanalyse er som tidligere nevnt; «en kvalitativ analyse av ideers tilstedeværelse i tekst, der fortolkning er en vesentlig side ved analysen.» (Bratberg, 2021, s. 79). Ideene i dette tilfellet vil altså være en del av velgernes verdigrunnlag, som preger deres argumenter. Det fortolkende arbeidet vil derfor bestå av å analysere de ulike empiriske bidragene i detalj for å komme nærmere en forståelse av hvordan velgernes verdigrunnlag preger deres handling, altså argumenter. Målet er å følge Bratbergs råd om å ta ett steg videre fra å kun kartlegge eksplisitt, observerbart innhold, som mye av den tidligere forskningen på temaet allerede har gjort, til å fange tekstenes underliggende antagelser og overbevisninger gjennom fortolkning.

Dataanalysen vil ta utgangspunkt i den idéhistoriske lesningens hovedfunn, nemlig kartleggingen av velgernes verdigrunnlag. Disse vil bli redegjort for og diskutert i oppsummeringen i kapittel fire. Disse funnene vil bidra til å etablere noen kategorier og idealtyper, som danner grunnlaget for etableringen av analyseskjemaet, som er det hovedsakelige analyseverktøyet som brukes i den empiriske analysen i kapittel fem.

Innledningsvis vil ethvert empirisk bidrag presenteres individuelt, før det også analyseres individuelt med utgangspunkt i analyseskjemaet. Hvert bidrag plasseres deretter inn i analyseskjemaet. Hvis noen av disse bidragene ikke kan plasseres innenfor en eller flere av kategoriene eller idealtypene vil en diskusjon om hvorfor ta plass om hvorfor. Om det blir tydelig at andre kategorier eller idealtyper kunne vært treffende, vil en vurdering gjøres i forhold til revideringer av analyseskjemaet underveis. Når hvert bidrag er blitt presentert og analysert individuelt, og plassert inn i analyseskjemaet, vil det ferdigutfylte analyseskjemaet presenteres i sin

¹ Sitert 10.3.2022

helhet. Til slutt vil en oppsummerende analyse og diskusjon av alle bidragene ta plass. Dette er å betrakte som oppgavens hovedfunn. Dette er å finne i kapittel seks.

3.6 Validitet og reliabilitet

Utfordringer knyttet til validitet og reliabilitet vil alltid oppstå i samfunnsvitenskapelig forskning. Validitet handler om gyldighet, for eksempel hvorvidt målinger, påstander og sammenhenger kan sies å være riktige, mens reliabilitet (eller ekstern validitet som det ofte kalles) handler om studiens overførbarhet og etterprøvnbarhet. Dette handler om hvorvidt studiens data er relevante for å svare på forskningsspørsmålene (Skog, 2017, s. 87-89). Dersom man skal oppnå høy validitet, må studiens design sørge for at korrekt data blir innhentet, og at analysemetoden er godt tilpasset dataene og forskningsspørsmålene.

Intersubjektivitet blir også ofte tema når det gjelder validitetshensyn. Dette dreier seg om at forskningsresultatet i størst mulig grad skal være uavhengig av forskeren selv. Dette kan ofte være legitim kritikk, men «det fortolkende aspektet ved tekstanalyse er en *mulighet* vel så mye som en *begrensning*. Fortolkning er en forutsetning for å gripe mening, og mening ligger nedfelt i språklig kommunikasjon.» (Bratberg, 2021, s. 22-23). Dette kan altså bli særlig aktuelt når det gjelder kvalitativ forskning, fordi at forskerens egen forståelse, oppfatninger og vurderinger følgelig vil være en del av tolkningen. Derimot er det nok få forskere som driver med kvalitative studier som hevder at de er hundre prosent objektive. Men det er ikke det samme som å *strebe* etter objektivitet, eller det å ha objektivitet som et *ideal*. Dette avhenger i stor grad av hvor godt forskeren har gjennomført selve forskningsdesignet og hvor transparent hen har vært. Hvilke valg forskeren tar, hvordan forskningsspørsmål, variabler og begreper operasjonaliseres og hvordan analyseverktøy utarbeides og brukes i analysen er vesentlige elementer når forskeren skal sørge for god transparens og derav validitet (Bratberg, 2021, s. 23-24). Dette er et ideal som også er etterstrebet i denne studien.

En klassisk kritikk som ofte blir tema ved forskning som benytter seg av idealtyper er at det enten er lite treffende, eller at idealtypene «påtvinges» datamaterialet (Bergstrøm et al., 2005, s. 172-173). Det bør gjøres et poeng av at forskeren ikke setter ut på et søk etter noen endelige svar, men heller forsøker seg på en fortolkning som er så godt belagt som mulig. I denne studien benyttes ikke tidligere etablerte idealtyper, med unntak for Webers begreper om handling, men idealtypene er utviklet etter en kvalifisert idéhistorisk lesning av temaet. Dette

gir studien en god forutsetning for å oppnå høy validitet med tanke på idealtypenes treffsikkerhet. En fare ved å utvikle nye idealtyper er at man kan ende opp med så kalte «selvoppfyllende profetier». Studiens måte å unngå dette på er å benytte seg av en abduktiv fremgangsmåte gjennom hele prosjektet. Dette betyr blant annet at forfatteren tar forbehold om å gjøre endringer i analyseskjemaet og de tilhørende idealtypene under analysens gang. Muligheten for å endre, fjerne eller legge til kategorier og idealtyper er også åpen. For å sørge for god validitet vil alle eventuelle endringer som gjøres, redegjøres for og diskuteres under analysens gang.

Studien har altså noen hypoteser og utgangspunkter, men det betyr også at den er åpent for å danne nye kategorier eller klassifiseringer hvis dette blir nødvendig. Et annet poeng er også at selv om en studie bruker noen form for idealtyper som kanskje ikke er hundre prosent treffende, så må man vurdere hvilke andre alternativer som kunne vært mer eller mindre gunstige. Selv om det er lett å tenke idealistisk rundt forskning, så må hensyn tas til gjennomførbarhet og hva som er «godt nok». Man kan argumentere for at idealtyper, på lik linje med det meste innenfor samfunnsvitenskap, er et godt verktøy som bør finnes i enhver forskers verktøykasse, og som bør brukes der det er hensiktsmessig.

Hvis studien gjennomføres på en transparent måte, og tar utgangspunkt i kategorier og idealtyper som er utarbeidet fra bunn, sammen med allerede etablert og anerkjent teori, i dette tilfellet Webers handlingsteori og den tilhørende typologien, mener forfatteren at studien vil ha gode forutsetninger for god intern og ekstern validitet.

4 Idéhistorisk lesning av EU-debatten

Som tidligere nevnt så er *forståelse* en forutsetning for *forklaring*. I tråd med abduktiv teori og idéanalyse er hensikten med dette kapittelet å gjennomføre en idéhistorisk lesning av de norske EU-debattene på 70- og 90-tallet. Denne idéhistoriske lesningen er forarbeidet for den empiriske analysen i studien, og hensikten med dette forarbeidet er å utarbeide analyseskjemaet som skal benyttes som analyseverktøy i kapittel 5. For å kunne etablere dette skjemaet vil dere være helt nødvendig å kartlegge og diskutere hvilke verdier som var dominerende i EU-debattene på henholdsvis 70- og 90-tallet. Dette arbeidet vil bestå av en fortolkende lesning av innsendere og debattartikler fra velgere i 1972 og i 1994. Det skal bemerkes at innsendere og debattartikler fra politikere eller andre fremtredende offentlige personer ikke er undersøkt. Kun datamateriale fra Kari og Ola Nordmann har vært av aktuelle. Empiriske bidrag i dette utvalget vil ikke være en del av den empiriske analysen i neste kapittel. Den empiriske analysen baserer seg på et separat empirisk utvalg i oktober og november måned i 1994. Herunder vil det være av interesse å avdekke noen ulike idédimensjoner, altså hvilke temaer som fremstår som viktigst for velgerne, og hvordan disse temaene diskuteres. Et annet mål vil være å etablere noen ulike idétradisjoner som kan ha påvirket velgernes argumenter. Og sist, men ikke minst vil det være nødvendig å kartlegge og diskutere om en av de to handlingstypene skissert av Weber kan brukes for å forklare velgernes argumenter, sett sammen med velgernes verdigrunnlag.

Herunder vil debattene diskuteres hver for seg, sammen med en diskusjon om hovedfunn gjeldende velgernes verdigrunnlag. Noen konkrete eksempler på innsendere og debattartikler for både ja- og nei-siden vil presenteres og diskuteres for begge debattene. Avslutningsvis vil kapittelet oppsummeres gjennom at velgernes verdigrunnlag blir redegjort for og diskutert, sammen med en presentasjon av analyseskjemaet og tilhørende drøfting.

4.1 EU-debatten på 70-tallet

EU-debatten kan sies å på alvor ha startet på 60-tallet med Stortingets vedtak om å endre grunnloven for å muliggjøre en søknad om medlemskap, og de etterfølgende søknadene i henholdsvis 1961 og 1967. Denne kampen førte til den første rådgivende folkeavstemningen om norsk medlemskap i EF (Det Europeiske Fellesskap) 24. og 25. september 1972. I denne folkeavstemningen sa 53,5 prosent av befolkningen nei til norsk medlemskap i EF (Kristoffersen i Waage et al., 2013, s. 104-.105).

Etter en gjennomgang av empirisk datamateriale i form av innsendere og debattartikler fra perioden fra 1. januar 1972 og frem til folkeavstemningen om norsk medlemskap i EF i september samme år, er det mulig å identifisere noen hovedfunn gjeldende velgernes verdigrunnlag. Innledningsvis vil noen av ja-sidens fremtredende argumenter diskuteres, fulgt av noen eksempler på innsendere og en tolkning av deres verdigrunnlag. Langt flere bidrag enn de som blir eksemplifisert herunder er gjennomgått (~50), men med hensyn til studiens omfang vil antall eksempler begrenses. Poenget er uansett å eksemplifisere hovedfunnene i denne idéhistoriske lesningen. Det er viktig å bemerke at alle bidrag som er undersøkt i denne idéhistoriske lesningen har bidratt til utarbeidelsen av analyseskjemaet, selv om ikke alle er trukket frem som eksempler av omfangshensyn.

4.1.1 Ja-sidens argumenter & eksempler

Ja-sidens desidert viktigste argument var ifølge Statistisk Sentralbyrås undersøkelse i forkant av den første folkeavstemningen de økonomiske aspektene. Hele 41% av tilhengerne oppga dette som det viktigste argumentet (Bjørklund, 1982, s. 166). Det er også mulig å definere to utgaver av det økonomiske argumentet; det økonomisk *gunstige* og det økonomisk *tvingende* (Bjørklund, 1982, s. 166). Den økonomisk gunstige varianten handlet om alle de nye mulighetene som ville bli tilgjengelige gjennom et medlemskap. Et eksempel på den økonomisk gunstige varianten finner vi i form av Stortingsmelding nr. 50 fra 1971-72:

«Medlemskap vil gi muligheter for betydelig større vekst enn ellers i den kommende 10-års periode.. Det anses for nærmest uråd å tallfeste hvor stor forskjellen i økonomisk vekst vil bli mellom de to alternativene (handelsavtale/medlemskap). Som illustrasjon kan nevnes at en forskjell i økonomisk vekst på 1 pst. Pr. år, regnet fra 1972 over en 10 års periode, vil gi meget betydelige utslag.» (Bjørklund, 1982, s. 166).

Den økonomisk tvingende varianten var også svært utbredt. Hele 77% av de spurte (ja-velgerne) i Statistisk Sentralbyrås undersøkelse svarte at man ikke ville ha råd til å stå utenfor samarbeidet, og derfor var tvunget til å stemme ja. Kristoffersen trekker også frem økonomiske spørsmål som svært viktige, med argumenter som at Norge ville bli isolert både politisk og økonomisk hvis man ikke ble medlem. Dette kan tolkes som at hele Norges tilknytning til omverden var truet. En målsetting om varig fred i Europa var også et vanlig argument blant ja-velgerne.

Når det gjelder ja-velgernes verdigrunnlag er det mulig å identifisere konkrete eksempler på innsendere preget av både formålsrasjonalitet og verdirasjonalitet i henhold til studiens operasjonalisering av begrepene. Følgende er et eksempel på en innsender som kan tolkes å argumentere etter et verdirasjonelt verdigrunnlag:

«... Hvem er vel villig til å gi avkall på noe av de goder vi nå har fått gjennom velstands-Norge? For at vi skal kunne la den økonomiske vekst fortsatt være til stede, og dermed videre utvikling av det samfunn som etter hvert er blitt bygd opp her i landet, er det nødvendig at vi stemmer ja.» (Halden Arbeiderblad, torsdag 21. september 1972)²

Denne velgeren argumenterer for at Norge strengt tatt må bli medlem i EF, uansett. Dette er et klassisk eksempel på den økonomisk tvingende varianten. Norge må stemme ja for å unngå isolasjon fra både økonomisk samarbeid og isolasjon fra vestverden generelt. Man kan tolke denne sortens argumenter som å bære tydelige preg av verdirasjonalitet. Koste hva det koste vil, vi må bli medlem. Andre mulige konsekvenser av medlemskap blir ikke luftet i denne velgerens argument. I dette tilfellet kan vi konstatere at materiell velstand er en verdi som må oppnås uavhengig av andre mulige konsekvenser. Når det gjelder andre aspekter av velgerens verdigrunnlag så er det tydelig at hen er opptatt av norske interesser. Medlemskap er nødvendig, ja, men velgeren gir ikke uttrykk for et ønske om å bidra til det europeiske samarbeidet eller noe tilsvarende argument. Det kan tolkes som at denne velgeren kan tilskrives et verdigrunnlag som er basert på nasjonale interesser.

Det er også mulig å identifisere andre verdigrunnlag hvis vi ser på spørsmålet om freds- og demokratibygging fra en annen velger:

«Dersom Norge kommer med i EF betyr det at vi styrker vårt samarbeide med de andre demokratiske land i Vest-Europa. Et slikt samarbeide vil utvilsomt befeste det norske demokratiet, og sikre våre parlamentariske tradisjoner.» (Tromsø, torsdag 21. september 1972)³

Denne velgeren er tydelig opptatt av de demokratiske aspektene ved et medlemskap. Her oppgir skribenten at Norge bør bidra i EFs freds- og demokratiprojekt, men argumentet tar også utgangspunkt i at Norge vil nyte fordelene av dette prosjektet. På denne måten fremstår argumentet

² Sitert 8.3.2022

³ Sitert 8.3.2022

mer som en investering enn noe prinsipielt. Det finnes selvfølgelig konsekvenser av medlemskap, men kanskje det smaker mer enn det koster for denne velgeren? Dette kan tolkes som et formålsrasjonelt verdigrunnlag med utgangspunkt i premissene som er redegjort for tidligere. I likhet med forrige bidrag så er det nok så tydelig at denne velgeren også verdsetter nasjonale interesser over internasjonale interesser.

4.1.2 Nei-sidens argumenter & eksempler

Når det gjelder nei-sidens argumenter så var spørsmålet om selvråderett det viktigste ifølge Statistisk Sentralbyrås undersøkelse i forkant av den første folkeavstemningen i 1972. Hele 44% av motstanderne i undersøkelsen nevnte selvrådet som det viktigste argumentet (Bjørklund, 1982, s. 179). Bjørklund skriver at en av årsakene til dette kan være at spørsmålet om selvråderett kunne knyttes både til nasjonale symboler og historiske tradisjoner. Dette var noe som førte til et stort potensial for mobilisering fordi at dette spørsmålet treffet *alle* likt, til forskjell for eksempel argumenter om økonomiske for- eller ulemper ved medlemskap i EF, som var til gevinst for noen og tap for andre (Bjørklund, 1982, s. 179). Mange ulike velgere med sprikende begrunnelser ville til slutt uansett ende opp med det samme resultatet; krav om selvstyre. Innenfor dette kravet om selvråderett smeltet både det nasjonale og det demokratiske på en måte sammen. Dette førte til en slags patriotisme, og en mobilisering om å forsvare norsk suverenitet mot «fjernstyring fra Brussel». Suverenitetskravet var Folkebevegelsens parole «vi vil styre selv», og «vi» var det norske folk (Bjørklund, 1982, s. 180). Et annet sentralt argument for nei-siden var at norsk medlemskap i EF ville føre til nedleggelse av virksomheten for majoriteten av norske bønder og fiskere fordi at disse virksomhetene i Norge ikke ville være konkurransedyktige sammenlignet med de billigere varene fra medlemslandene. Et tredje argument dreide seg også om suverenitetsspørsmålet, men mer presist at suverenitetsavståelse til EF ville være en trussel både mot Norges selvstendighet, men også Norges demokrati. Dette kommer ofte til uttrykk i utsagn som «det er langt til Oslo, men det er enda lenger til Brussel». Følgende innsendere gir uttrykk for et tilsvarende utsagn, på samme gang som de bruker selvråderett som argument.

«... Ja, hvorfor skal vi frata våre barn og barnebarn retten til å styre dette vårt land etter oss, og overlate styret til Brussel, eller retter sagt til Paris – Bonn – London. Hva er det vi venter å få, mot alt vi må gi? Jeg husker fra 1905, min onkel og naboer i uniform, klar for å dra til grensen, for å kjempe for vår frihet. Er denne frihet blitt så devaluert at den ikke lenger teller? Har vi helt glemt 1940-45? Eller har dansen om gullkalven gått

så lystig siden krigen at vi er blitt helt sløvet for de reelle verdier? ... Vi stemmer Nei!»
(Fiskeribladet, tirsdag 19. september 1972).⁴

Det nok så tydelig at denne velgeren er opptatt av demokrati og suverenitet, men hen skriver også om det økonomiske. Et søkelys bør settes på følgende utsagn: «Har dansen om *gullkalven* gått så lystig siden krigen at vi er blitt helt sløvet for de *reelle verdier*?». Man kan tolke dette som at velgeren verdsetter demokrati og suverenitet høyere enn den økonomiske dimensjonen, særlig med henvisningen om «gullkalven». Det kan tolkes som at denne velgeren også kan tilskrives et verdigrunnlag om at nasjonale interesser må prioriteres, koste hva det koste vil. Dette med tanke på det innledende utsagnet, men også med henvisningen til unionsoppløsningen med Sverige i 1905 og den tyske okkupasjonen. Velgerens argument kan også forstås i tråd med begrepene om handling, og særlig den verdirasjonelle varianten, fordi at det nok så tydelig skinner igjennom at selvråderett ikke har en pris.

Et av de andre hovedargumentene for nei-siden var som tidligere nevnt fiskerinæringen og jordbruket. Følgende innsender er et eksempel på en velger som gir uttrykk for bekymringer knyttet til fiskenæringen:

«Ved å gå inn i EF må vi gi avkall på og utvide vår fiskerigrense til 50 mil ... Da er det vel ikke til stor hjelp at vi er forespeilet et stort og tollfritt marked for våre fiskevarer, når vi lite eller ingen ting har og selge til dette marked ... All fisk landes og omsettes i et fåtall store fiskerihavner, når dette blir praktisert hos oss vil all fisk bli landet i sentralhavner og alle fiskevær i fiskeridistriktene vil avfolkes og på kort tid dø ut ... Jeg vil oppfordre alle som fortsatt vil ha en bosetting langs kysten til og markere dette den 25. september ved og stemme NEI.» (Fiskeribladet, tirsdag 19. september 1972)⁵

Det er tydelig at det er de økonomiske spørsmålene som er viktige for denne velgeren, med tanke på fiskenæringen, men det kan også virke som at en sosial dimensjon også er viktig for vedkommende. Det er tydelig at også denne velgeren først og fremst er opptatt av norske interesser, og kanskje særlig norske arbeidsplasser i distriktene. Man kan tolke denne velgerens verdigrunnlag som å være formålsrasjonelt med tanke på at motivet for å stemme nei her er at konsekvensene vil være for høye for både fiskenæringen og distriktene generelt. Dette kunne eventuelt også blitt tolket som et

⁴ Sitert 9.3.2022

⁵ Sitert 9.3.2022

verdirasjonelt grunnlag hvis velgeren hadde ordlagt seg noenlunde annerledes, men siden hen kommer med konkrete argumenter på hvorfor nettopp konsekvensene vil være for høye, så tolkes dette formålsrasjonelt.

4.2 EU-debatten på 90-tallet

Folkeavstemningen om norsk medlemskap i EU ble avholdt den 28. november 1994. I denne folkeavstemningen sa 52.2 prosent av befolkningen nei til norsk medlemskap i EU (Kristoffersen i Waage et al., 2013, s. 108). Noen vesentlige faktorer var endret siden den første rådgivende folkeavstemningen i 1972. EU-samarbeidet hadde blitt utvidet med flere nye medlemsland. Først Storbritannia, Irland og Danmark i 1973, fulgt av Hellas i 1981 og Portugal og Spania i 1986. Til slutt ble også Østerrike, Finland og Sverige fullverdige medlemmer i unionen i 1995. I forkant av den siste utvidelsen hadde også EFTA- og EU-landene blitt enige om å forhandle frem en avtale om et felles økonomisk samarbeidsområde (EØS), dette arbeidet startet i 1989 (Todal Jensen et al., 1996, s. 7).

Andre vesentlige forandringer siden debatten på 70-tallet var også at EF (EU fra 1993 gjennom Maastricht-traktaten) hadde blitt et mer forpliktende samarbeid, både økonomisk og politisk. Dette hadde på en måte gitt motstanderne fra 1972 rett, nemlig at samarbeidet ville utvikles til noe langt mer forpliktende enn et økonomisk samarbeid (Todal Jensen et al., 1996, s. 7). Et annet vesentlig punkt som motstanderne kunne bruke som ammunisjon var også det faktum at Norge hadde blitt en rik oljenasjon siden debatten 70-tallet. Motstanderne kunne altså henvise til at Norge tross alt hadde klart seg helt fint utenfor samarbeidet, og bruke dette som argument i debatten på 90-tallet.

Berlinmurens fall i november 1989 og Sovjetunionens kollaps i desember 1991 markerte slutten på den kalde krigen. Dette var en av faktorene som muliggjorde søknadene om medlemskap for de tidligere helt alliansefrie og nøytrale landene Østerrike og Sverige, men også Finland, med tanke på deres betente forhold til Sovjetunionen (Waage et al, 2013, s. 107). Det er vanskelig å tenke seg at dette ikke også påvirket Norge både direkte og indirekte. Sovjetunionens fall banet også veien for nye demokratier i Øst-Europa, som i løpet av kort tid også ville få mulighet til å søke om medlemskap i EU.

På lik linje med EU-debatten på 70-tallet er det mulig å identifisere noen hovedfunn gjeldende velgernes verdigrunnlag. Ja-sidens hovedargumenter vil redegjøres for innledningsvis, sammen med noen konkrete eksempler på innlegg fra ja-velgere. Disse vil diskuteres og de eksemplifiserte velgernes verdigrunnlag vil drøftes. Deretter vil samme prosedyre gjennomføres for nei-velgerne. I likhet med EU-debatten på 70-tallet er også her langt flere empiriske bidrag i form av innsendere og debattartikler undersøkt enn de som blir presentert, med samme begrunnelse som tidligere. Igjen poengteres det at alle bidrag som er blitt undersøkt har bidratt til utarbeidelsen av analyseskjemaet, selv om ikke alle bidrag blir presentert. Alle bidrag har derimot bidratt til en bedre forståelse av debatten og velgernes verdigrunnlag, og denne forståelsen vil prege hele diskusjonen herunder.

4.2.1.1 Ja-sidens argumenter og eksempler

I Folkeavstemningsundersøkelsens første intervjurunde i september 1994 ble sirka 3000 velgere spurt om hvilke argumenter som var avgjørende for deres standpunkt i EU-debatten (Todal Jensen et al., 1996, s. 45). Det argumentet ja-velgerne oppga som det viktigste, hele 18,8 prosent, var «viktig å samarbeide, medlemskap gir medinnflytelse», etterfulgt av «Sikkerhetspolitikk, må med i Vestunionen» med 11,7 prosent. I gjennomsnitt oppga respondentene 2,2 argumenter per person, det innebærer at nesten 40 prosent av ja-velgerne oppga samarbeid og medinnflytelse som argument (Todal Jensen et al., 1996, s. 49). Følgende eksempel er fra en velger som gir uttrykk for argumentet om samarbeid og medinnflytelse:

«I EU-debatten i Norge i dag, og særlig i Finnmark er det altfor mye snakk om særinteresser og detaljer. Det er klart at fisk og landbruk har betydning for en del folk i Finnmark, og forhandlingsresultatet er av viktig betydning. Men har vi da ikke fått en god forhandlingsløsning? ... EU-saken dreier seg om noe langt mer enn bare fisk! Det virker som om folk i Finnmark ikke er klar over hvem vi har til nabo og hva det har medført opp igjennom årene. I årevis har russen kasta svovel i hodet på oss, og det også i millioner av tonn ... Trur vi virkelig at vi kan sitte her på berget å tru at vi kan bare bruke vår såkalte selvråderett til å be russen pent om ikke dem kan slutte å være slem mot oss? ... Vi er nødt til å samarbeide over landegrensene for å komme det her problemet til livs. Men vi kan ikke samarbeide med Russland alene eller for den saks skyld Finland ... Med den Europeiske Union i ryggen, og med både Norge, Sverige og Finland som medlem så e pipa bare nødt til å få en annen låt ... Om vi er medlem i EU så vil grenseområdet mellom Norge og Russland bety like mye for EU som det i dag

betyr noe for Norge og også Finnmark ... Det er en meget viktig grunn til at Finnmarks befolkning må stemme JA ved folkeavstemningen om EU.» (Finnmarks Dagblad, mandag 25. april 1994)⁶

Denne velgeren uttrykker eksplisitt at hen har tenkt å stemme ja. Når det gjelder verdigrunnlaget er det tydelig at hen er opptatt av miljødimensjonen, med henvisningen til russisk forsøpling med svovel, men hen er også opptatt av demokrati- og suverenitetsdimensjonen. Det kan tolkes som at dette faktisk er den dimensjonen velgeren er mest opptatt av, og at argumentet om miljø kun er et eksempel på et av mange områder hvor EU-medlemskap vil være gunstig for Norge. I likhet med tidligere eksempler innenfor begge EU-debattene så er det også tydelig at alle undersøkte bidrag gir uttrykk for ideer som tar utgangspunkt i en nasjonal- eller internasjonal orientering. Det interessante med denne velgerens bidrag er at hen bruker samarbeid som hovedargument innenfor demokrati- og suverenitetsdimensjonen, men det kan tolkes som at hen allikevel er mest opptatt av en idé om hvordan Norges, og kanskje særlig Finnmarks interesser kan ivaretas gjennom medlemskap, overfor hvordan Norge eller Finnmark kan bidra til samarbeidet. På dette grunnlaget tolkes bidraget som nasjonalt orientert. Når det gjelder verdigrunnlaget så kan det tolkes på ulike måter. Det virker som at velgeren er bevisst over de mulige konsekvensene av medlemskap, med tanke på henvisningen til fiskerinæringen. Men det kan tolkes som at velgeren gjør vurderingen at medlemskap er verdt det på tross av disse konsekvensene. På dette grunnlaget plasseres bidraget innenfor den formålsrasjonelle handlingstypen.

Ja-sidens nest viktigste argument ifølge Folkeavstemningsundersøkelsen var som tidligere nevnt den sikkerhetspolitiske aspekten. Følgende velger gir uttrykk for dette:

«... EU-markedet er Norges viktigste eksportmarked totalt sett – da vil det bli langt verre for Norge å stå utenfor. Fra før har vi allerede et økonomisk konkurranseforhold til Japan-USA, Japan-EU og EU-USA. Så konsekvensene ved å stå utenfor kan på sikt bli meget katastrofale, glem så ikke de sikkerhetspolitiske perspektiver! I tillegg til NATO vil Norge som medlem i EU, få sin stilling som en selvstendig stat med full suverenitet styrket, særlig viktig hvis den internasjonale situasjonen blir mer ustabil. Krigens gru ligger ikke så langt fra oss – tross alt! Nei-siden viser en forbløffende stor grad av uansvarlighet! Stem derfor ja til EU!» (Sagat, lørdag 10. september 1994)⁷

⁶ Sitert 10.3.2022

⁷ Sitert 10.3.2022

Folkeavstemningsundersøkelsen viste at velgerne i gjennomsnitt kunne oppgi 2,2 argumenter hver. Dette samsvarer så langt med funnene i denne idéhistoriske lesningen, og denne velgeren er ikke noe unntak. Hen er innom både dimensjonene om økonomi og sikkerhetspolitikk i dette argumentet. Der har vist seg å være nok så åpenbart hvilken dimensjon velgerne er mest opptatt av, selv om de diskuterer flere av dem. Det kan derimot ikke sies å være tilfelle med dette bidraget. Det virker som at de økonomiske og sikkerhetspolitiske dimensjonene får omtrent lik oppmerksomhet, og det er vanskelig å tilskrive en av dem mer viktighet utfra velgerens språkbruk. Hen sier at de økonomiske konsekvensene kan bli *meget katastrofale*, men den sikkerhetspolitiske dimensjonen virker nok så viktig når hen skriver at *krigens gru ligger ikke så langt fra oss*. Det som derimot er tydelig, er velgerens verdigrunnlag med tanke på det nasjonale versus det internasjonale. Denne velgeren er opptatt av de økonomiske konsekvensene for Norge, og det samme kan sies om de sikkerhetspolitiske konsekvensene. Det er vanskelig å tolke «oss» i denne sammenhengen som det internasjonale og ikke det nasjonale. Denne velgerens verdigrunnlag bærer også preg av den formålsrasjonelle atferdstypen med bakgrunn i at konkrete konsekvenser av å stå utenfor samarbeidet diskuteres og vurderes, heller enn noen ideologiske eller idealistiske motiver.

4.2.1.2 Nei-sidens argumenter og eksempler

Ifølge Folkeavstemningsundersøkelsen var nei-sidens to mest fremtredende argumenter som følger: «selvråderett, sikre folkestyret og lokaldemokrati» med 22,5 prosent og «sysselsetting, arbeidsledighet» med 7 prosent. Forskjellen mellom det argumentet som ble oppgitt som viktigst og nest viktigst er oppsiktsvekkende, med hele 15,5 prosentpoengs differanse. Siden hver velger i gjennomsnitt nevnte 2,2 argumenter, innebærer dette at argumentet om selvråderett nevntes av omtrent annenhver nei-velger (Todal Jensen & Valen, 1996, s. 51). Dette står i samsvar med denne studiens funn i den idéhistoriske lesningen. Det er ytterst få bidrag som ikke har vært innom demokrati- og suverenitetsdimensjonen på en eller annen måte, i større eller mindre grad. Det bør også nevnes at seks ulike argumenter er å finne innenfor 5-7 prosent oppgitt viktighet, noe som tyder på at argumentene som ikke omfatter selvråderett og demokrati kan tilskrives omtrentlig lik verdi. Følgende velger benytter selvråderetten og demokratiet som argument mot medlemskap:

«EU har et innebygd demokratiproblem ... Hvis Norge fra neste år blir medlem i Den europeiske unionen, må vi slutte oss til Maastrichtavtalens målsetninger ... Europaparlamentet er et forsøk på å gi EU-samarbeidet en demokratisk dimensjon. Det består i

dag av 567 representanter fra alle medlemslandene i EU. Hvert land har sin egen kvote ... Hvis EU-parlamentet får større makt, vil det gå på bekostning av de folkevalgte forsamlinger i de enkelte medlemsland. Avstanden mellom politikere og velgere øker dramatisk. Dette kan illustreres ... I Norge er det i dag 19.756 stemmer pr. valgt stortingsrepresentant. Til sammenligning er det i gjennomsnitt 508.225 stemmer pr. valgt representant i Europa-parlamentet. Altså 25 ganger så mange stemmer pr. representant! Dermed reduseres den enkelte velgers innflytelse over de beslutningene som tas. I Norge har vi parlamentarisme, i forhold til mange andre land har vi også stor nærhet til våre politikere. Dette er verdifulle sider ved det norske samfunnet ... og disse verdiene må vi fortsatt ta vare på ... Vil anbefale det norske folk til å stemme nei til norsk medlemskap senere i høst.» (Finnmarks Dagblad, onsdag 17. august 1994)⁸

Her er det mye å fordøye. I første omgang er det mulig å konstatere at denne velgeren, til forskjell fra de fleste andre, kun diskuterer en dimensjon ved debatten, nemlig demokrati- og suverenitetsdimensjonen. Dette til tross for at dette innlegget er en god del lengre enn de fleste bidragene i undersøkelsen. Når de gjelder de tidligere diskuterte idétradisjonene, nasjonal- og internasjonal orientering, så er det ikke krystallklart hva denne velgeren vektlegger mest. Det er mulig å tolke det som at velgeren først og fremst er opptatt av å bevare norsk demokrati og selvråderett. Det er derimot også mulig å identifisere at velgeren diskuterer innebygde demokratiske problemer med EU som system, noe som ifølge velgerens argumenter vil påvirke alle enkelte medlemsland. Hvis man ser på disse uttalelsene i sammenheng med velgerens diskusjon om norske verdier så blir bildet kanskje noe tydeligere. Velgeren argumenterer for at norsk demokrati, parlamentarisme og nærhet til politikere er viktige norske verdier. Dette er et argument som kan tolkes som verdirasjonelt med bakgrunn i at disse *verdifulle sidene ved det norske samfunnet må tas vare på*.

Til tross for at argumentet om demokrati og suverenitet var langt viktigere enn andre temaer for nei-velgere på 90-tallet er det hensiktsmessig å også trekke frem andre dimensjoner. Følgende velger er et interessant eksempel fordi at hen diskuterer den sikkerhetspolitiske dimensjonen, en dimensjon som var mye hyppigere brukt av ja-velgere, i kombinasjon med dimensjonen om selvråderett:

«Den europeiske unionen representerer et brudd med det som har vært vår sikkerhetspolitiske forankring. NATO har sikret medlemsstatens eksistens som frie og

⁸ Sitert 10.3.2022

uavhengige nasjoner ... USA har gjennom NATO sikret norske havområder for oss uten å kreve noen form for suverenitet eller herredømme. Den felles interesse av stabilitet har vært tilstrekkelig for amerikanerne: USA har hatt interesse av å sikre våre interesser. Innskrenkninger i vår råderett og suverenitet har det nettopp vært hovedoppgaven å forhindre. Forhandlingene om norsk medlemskap i EU har avslørt en motsatt holdning. EU har forlangt og har fått suverenitet over våre havområder, som skal være del av et felles EU-hav. Vi skal ikke en gang selv kunne føre grenseforhandlinger med russerne. Noe slikt var uhørt i forholdet til NATO og USA.» (Finnmark Dagblad, onsdag 17. august 1994)⁹

Denne velgeren uttrykker ikke eksplisitt at hen har tenkt å stemme nei på valgdagen, men det er nok så tydelig at hen er kritisk til et norsk medlemskap. Begrunnelsen for dette finner vi i både den sikkerhetspolitiske dimensjonen og dimensjonen om demokrati og suverenitet. Det kan tolkes som at velgeren mener at et EU-medlemskap er overflødig eller unødvendig med tanke på at Norge allerede er medlem i NATO, men det kan også tolkes som at velgeren mener at et EU-medlemskap vil være noe enda verre, nemlig et brudd med den sikkerhetspolitiske forankringen. Dette kan forstås som at et medlemskap bare ikke er unødvendig, men at det også vil få negative konsekvenser for den sikkerhetspolitiske dimensjonen ved at NATO-samarbeidet settes i fare. De to idétradisjonene som hittil har vært fremtredende er nødvendigvis ikke treffende for dette bidraget. Det er ikke vanskelig å utelukke den internasjonale orienteringen, men det kan virke som at velgeren ikke legger vekt på den nasjonale orienteringen fullt ut heller. Det er heller ikke helt opplagt hvilken handlingstype som motiverer denne velgerens argumenter. Det er tydelig at velgeren legger stor betydning i verdien av selvråderett, men hen drøfter også konsekvenser ved et EU-medlemskap i en «europeisering» av norske havområder. Dette kan tolkes både som formåls- og verdirasjonelt, gitt studiens operasjonalisering av begrepene. Dette er et av få eksempler hvor det er vanskelig å kreditere velgeren med en av de to handlingstypene. Tolkningen er derfor at velgeren er opptatt av den sikkerhetspolitiske dimensjonen og dimensjonen om demokrati- og selvråderett, men at denne overbevisningen motiveres av ulike verdigrunnlag, både verdier om nasjonal sikkerhetspolitisk forankring, om å bevare norske havområder, og Norges forhold til NATO og USA.

⁹ Sitert 10.3.2022

4.3 Oppsummering

Det har vært mulig å avdekke noen tydelige kjennetegn ved velgernes verdigrunnlag som dominerte de norske EU-debattene på henholdsvis 70- og 90-tallet gjennom denne idéhistoriske lesningen. Herunder vil disse verdigrunnlagene redegjøres for og diskuteres hver for seg. Dette gjelder både generelle trekk ved begge debattene, men også hvordan eventuelle verdier skiller seg mellom dem. Det er viktig å bemerke at velgernes verdigrunnlag er svært omfattende, og en fullstendig redegjørelse av alle mulige aspekter ved dette ville vært umulig. Det har derimot vært mulig å identifisere noen aspekter ved velgernes verdigrunnlag som fremstår som fremtredende og viktige i alle de empiriske bidragene i denne studien. Disse har nødvendigvis ikke noen direkte sammenheng med hverandre, men dette er heller ikke nødvendig. Derimot så vil kategoriene som presenteres og diskuteres herunder til sammen gi et godt helhetsbilde av velgernes verdigrunnlag, noe på sin side absolutt er nødvendig.

Innledningsvis vil fire ulike *idédimensjoner* diskuteres. Dette dreier seg om hvilke temaer velgerne var opptatte av, og hvordan ulike ideer og verdier kan knyttes til disse temaene. Flere dimensjoner enn de fire som drøftes er selvfølgelig mulig å identifisere og kartlegge, men verdigrunnlaget innenfor disse fire dimensjonene oppleves som mest fremtredende i denne undersøkelsen. Deretter vil to *idétradisjoner* redegjøres for og diskuteres. Disse representerer velgernes tanker om Norges forhold til Europa gjennom et EU-medlemskap, og hvordan Norge kan bidra til, eller tjene på et medlemskap eller ikke. Dette dreier seg altså om hvorvidt velgernes verdigrunnlag er nasjonalt- eller internasjonalt orientert. Til slutt vil velgernes verdigrunnlag diskuteres i forhold til de to *handlingstypene*. Altså hvorvidt velgernes posisjonering innenfor idédimensjonene og idétradisjonene kan forklares med Webers handlingssosiologi og begrepene om formålsrasjonell og verdirasjonell handling.

4.3.1 Fire idédimensjoner

I avsnitt 1.1 ble de økonomiske, sikkerhetspolitiske og demokratiske aspektene ved EU-debatten oppfattet som noen av de temaene som var mest diskutert innenfor forskningslitteraturen på feltet. Disse temaene har også vært fremtredende innenfor denne studien så langt. Fire idédimensjoner er blitt identifisert som de viktigste i den idéhistoriske lesningen både med tanke på innhold og frekvens; *økonomi, demokrati & suverenitet, sikkerhetspolitikk og miljø*. Det var forventet at de tre førstnevnte dimensjonene ville kunne klassifiseres som noen av de viktigste i utvalget, det samme

var ikke tilfelle med miljødimensjonen. Langt flere bidrag enn forventet argumenterer innenfor denne dimensjonen, det har vært den største overraskelsen med tanke på idédimensjonene.

Det kan tolkes som at den *økonomiske dimensjonen* har vært meget viktig innenfor EU-debatten både på 70- og 90-tallet. Et interessant poeng som gjelder denne dimensjonen er at den ser ut til å være mer fremtredende blant ja-velgere under debatten på 70-tallet, mens den ble et viktigere argument for nei-velgerne under debatten på 90-tallet. Den mest åpenbare forklaringen på dette gjør flere av velgerne selv uttrykk for i sine innsendere og debattartikler. Ja-velgerne under debatten på 70-tallet brukte ofte et argument om at man var tvunget å stemme ja til samarbeidet for å unngå økonomisk isolasjon fra Europa, og egentlig hele den vestlige verden. Men det viste seg at Norge klarte seg fint utenfor samarbeidet, med oljefunnene som en delvis forklaring på dette. Norge sto faktisk i en sterkere økonomisk posisjon enn de andre landene som søkte om medlemskap på samme tidspunkt. Det er derfor forståelig hvorfor dette argumentet plutselig ble mer brukt av nei-siden. Man kan tolke mange av argumentene som at Norge på 90-tallet ville ha mer å tape på medlemskap, rent økonomisk, enn hva man hadde å vinne. Særlig med tanke på sysselsetting i fiske- og oljenæringene. Det kan forstås som at ideer om- og verdier knyttet til materiell velstand var mer fremtredende hos ja-velgere enn nei-velgere under debatten på 70-tallet. Det er derimot interessant at dette ikke var tilfelle under EU-debatten på 90-tallet som tidligere nevnt. Det er mulig å tolke dette som at ja-velgerne fortsatt hadde ideer og verdier knyttet til materiell velstand, men når disse var «sikret» allerede, sammenlignet med på 70-tallet, så virker det som at andre ideer og verdier ble viktigere. Tall fra intervjuundersøkelsene i 1972 og 1994 viser at ja-argumenter som var mer fremtredende i 1994 enn i 1972 var blant annet miljøspørsmål, kultur og fred (Todal Jenssen & Valen, 1996: 54). Det kan tolkes som at det økte fokuset på disse temaene var på bekostning av det økonomiske argumentet. Dette samsvarer delvis med resultatene fra denne studiens idéhistoriske lesning. Ikke et eneste bidrag i utvalget har brukt kultur i sin rendyrkede form som argument for medlemskap. Det skal sies at kulturbegrepet er åpent for tolkning og at det kan skyldes tilfeldighet siden denne studiens utvalg ikke er veldig omfattende. Både fredsspørsmålet og miljøspørsmålet har derimot vært nok så fremtredende. En avsluttende tolkning av dette er altså at verdigrunlaget for mange ja-velgere skiftet fra det økonomiske til andre temaer, kanskje særlig miljø og fredsspørsmålet i denne undersøkelsen. Når det gjelder nei-siden kan en forståelse være at den økonomiske dimensjonen kan tilskrives høyere verdi under debatten på 90-tallet enn 70-tallet. Det er derimot interessant å bemerke at det tilsynelatende ikke går på bekostning av dimensjonen om demokrati & suverenitet, men at økonomi heller brukes som bi-argument.

Dimensjonene om både demokrati og suverenitet har også vært fremtredende i denne studiens utvalg. Etter en vurdering ble disse slått sammen til en dimensjon om *demokrati & suverenitet*. Begrunnelsen for dette er at de fleste bidragene som diskuterer demokrati også diskuterer suverenitetsspørsmålet og vise versa. Denne sammenslåingen vil være fordelaktig for analysen av empirien i neste kapittel. Under debatten på 70-tallet ble denne dimensjonen hyppig brukt av både ja- og nei-velgere. Klassiske argumenter fra ja-siden var både av egoistisk og altruistisk natur. Noen velgere poengterer at Norge må bidra til EFs demokrati- og fredsprosjekt, nesten på en pliktoppfyllende måte. De mer «egoistiske» argumentene sikter til de som argumenterer for at Norge må bli medlem av samarbeidet fordi at det vil styrke og sikre Norges demokratiske og parlamentariske tradisjoner. Nei-velgernes bruk av denne dimensjonen fokuserer naturlig nok mer på suverenitetsspørsmålet. Det kan derimot forstås som at demokrati ofte brukes som en slags katalysator innenfor argumentene, eller som en slags begrunnelse for hvorfor suverenitetsspørsmålet er så viktig. Her trekkes ofte historiske aspekter inn i argumentene med henvisninger til dansketiden, unionstiden og den tyske okkupasjonen. Dette er særlig gjeldende for debatten på 70-tallet, hvor mange av de eldre innsenderne henviser til slekt og familie som har opplevd både unionstiden og den tyske okkupasjonen. Henvisninger til grunnloven er også meget vanlige. Det er tydelig at alle velgerne bærer sterke verdier om at demokrati er et ideal som bør ivaretas, det kan tolkes som at de bare har ulike meninger om hvordan dette best kan oppnås. Vedrørende selvråderetten så virker det samme gjeldende, forskjellen er at ja-siden ofte argumenterer for at suvereniteten best vil bli ivaretatt gjennom et EU-medlemskap, hvor alternativet som blir presentert er et utfrysning Norge som er sårbart. Det kan tolkes som at nei-velgere oftere «snakker fra hjertet» når det gjelder denne dimensjonen. Verdigrunnet lener generelt sett mot noe mer prinsipielt, noe som ikke har en prislapp. Det er tydelig at verdier knyttet til denne dimensjonen har vært betydelige for både ja- og nei-velgere. En tolkning er at dette er den viktigste verdien for nei-velgere innenfor begge EU-debattene, både med henvisning til frekvensen av argumentet, men også måten det diskuteres på. Når det gjelder ja-velgere så fremstår verdier knyttet til økonomidimensjonen som viktigere innenfor debatten på 70-tallet. Det fremstår også som at verdien av demokrati- og suverenitetsdimensjonen holder seg statisk for ja-velgerne under begge EU-debattene.

Den *sikkerhetspolitiske dimensjonen* har også vært fremtredende i denne studien. Innenfor denne dimensjoner finner vi argumenter som er relatert til diskusjoner rundt NATO i forhold til EU, hvordan norsk territoriell suverenitet best kan garanteres, eller hvordan man bør samarbeide om fredsbevaring- og bygging. Denne dimensjonen oppleves å være mer fremtredende blant ja-velgere

enn nei-velgere, og denne dimensjonens verdigrunnlag oppleves som sterkere under debatten på 90-tallet enn på 70-tallet. En tolkning av dette kan igjen være at de økonomiske verdiene som preget ja-sidens argumenter på 70-tallet var mye svakere på 90-tallet, og at dette derfor førte til at andre verdier ble prioritert. I dette tilfellet kan det virke som at den sikkerhetspolitiske dimensjonen, og særlig aspekten om fredsbevaring- og bygging var prominent blant ja-velgere på 90-tallet. Et eksempel på et typisk argument innenfor denne dimensjonen er at Norge må bli medlem i EU for å bidra til å opprettholde freden i Europa og unngå nye ødeleggende kriger, fordi at NATO kun har en defensiv aspekt, ikke så mye forebyggende som er tilfellet med EU. Nei-velgere argumenterer også for at denne dimensjonen har verdi. Det interessante med nei-velgernes tilnærming til denne dimensjonen er at de som regel tar utgangspunkt i suverenitetsspørsmålet. Det er tydelig at verdien om å opprettholde en forsvarlig sikkerhetspolitikk og en forankring i noen slags allianse er høy, men det kan tolkes som at denne verdien i de fleste tilfeller ikke er sterkere enn verdien om full selvråderett og rendyrket suverenitet. Ofte argumenteres det at NATO er et bedre alternativ enn EU, siden det er et godt alternativ rent sikkerhetspolitisk, med fordelen at man ikke må avgi suverenitet til noe overnasjonalt organ. Dette kunne på en måte forstås som at den sikkerhetspolitiske dimensjonen ikke egentlig er viktig, og at det bare tilfeldigvis er enda et nei-argument å bruke. Etter den idéhistoriske lesningen er det derimot ikke denne tolkningen studien sitter igjen med. Verdien om den sikkerhetspolitiske dimensjonen oppleves som svært høy i empirien, *nettopp fordi* at den har en forankring i dimensjonen om selvråderett til en viss grad. Det oppleves som at det finnes en rekke andre (muligens bedre) argumenter hvis hensikten var å argumentere for verdien av selvråderetten, enn den sikkerhetspolitiske dimensjonen, men til tross for dette er det tydelig at mange velgere er opptatte av det sikkerhetspolitiske aspektet.

Til slutt kan det tolkes som at dimensjonen om *miljøet* kan tilskrives relativt høy verdi i denne undersøkelsen. Dette er interessant fordi at i tidligere forskning, diverse meningsmålinger og intervjuer innenfor begge EU-debattene så oppfattes ikke miljøet som noe verdifullt sammenlignet med noen av de andre dimensjonene.¹⁰ Tolkningen av dette er at noen av de andre aspektene er så overveldende viktige at miljøspørsmålet får lite oppmerksomhet. Men empirien viser et nok så stort omfang av velgere som argumenterer både for- og mot medlemskap med miljøet som begrunnelse. Det kan tolkes som at miljøet kan (og bør) tilskrives et relativt sterkt verdigrunnlag for både ja- og nei-velgere, selv om det i frekvens ikke nevnes i nærheten så ofte som for eksempel demokrati & selvråderett eller økonomi. Hvis man derimot sammenligner med noen temaer, som for eksempel velferd, kulturspørsmål, kvinners muligheter og rettigheter i EU eller en

¹⁰ En oversikt er å finne i Todal Jensen et al., 1996, s. 55-56.

rekke andre temaer så dannes et tydelig bilde av hvor høy verdi velgerne på begge sider tilskrev miljøet. En interessant bemerkning er hvor sjelden miljødimensjonen dukker opp i empirien fra 70-tallet sammenlignet med debatten på 90-tallet. Studien har dannet seg en hypotese om akkurat dette, nemlig at antall dimensjoner som blir diskutert på 90-tallet generelt sett er langt høyere enn på 70-tallet. Tolkningen er at et mindre antall dimensjoner ble tilskrevet en høyere relativ verdi på 70-tallet, og at et større antall dimensjoner måtte dele på den samme «verdi-potten» på 90-tallet, siden argumentenes spredning oppleves som å være høyere da. Det vil være interessant og finne ut av hvordan verdier knyttet til miljødimensjonen preger velgernes argumenter i perioden rett før folkeavstemningen i 1994, om denne dimensjonens verdi er i tråd med nivået på 70- eller 90-tallet.

4.3.2 To idétradisjoner

Med utgangspunkt i den idéhistoriske lesningen har det vært mulig å sammenfatte to idétradisjoner innenfor EU-debatten; *nasjonal orientering* og *internasjonal orientering*. Selv om velgerne ikke eksplisitt gir uttrykk for disse tradisjonene, er det tydelig at alle bidragene enten har en nasjonal- eller internasjonal orientering i argumentene, uavhengig om velgeren i tilfelle er EU-tilhenger eller ikke. Flere ulike bidrag skriver om ulike dimensjoner ved debattene, og henviser til at diverse tiltak vil være fordelaktige for *oss* eller *dem*. Man kunne fort tenke at *oss* i denne sammenhengen er Norge og *dem* er EU, men det er tydelig at mange bidrag kan tolkes på den måten at *oss* også brukes for å hen vise til den vestlige verden, Europa, demokratiske land, internasjonalt samarbeid generelt med mere. I dette tilfelle brukes også *dem* eller *de andre* for å hen vise til de som ikke står for disse verdiene. Dette kan også gjelde de som ikke deler samme ståsted i debatten som velgeren i tilfelle. Det skal nevnes at noen velgeres argumenter bærer preg av både den nasjonale og den internasjonale orienteringen, men det er derimot tydelig at en av disse tradisjonene vektlegges mer enn den andre i majoriteten av bidragene. Det kan argumenteres for at en sammenfatning av alle ulike idéer og verdier i disse to idétradisjonene, som i praksis er en form for idealtyper, er fordelaktig med tanke på sammenligning, for å avdekke eventuelle paradokser og andre blandingsforhold som kan finnes mellom ulike ideer fra de ulike tradisjonene som representerer nok så ulike verdier. Både verdier gjeldende hvordan verden ser ut, men også hvordan verden bør se ut i fremtiden. Det er også et tydelig at velgere kan argumentere for medlemskap, med nasjonale motiver på samme måte som andre velgere kan argumentere mot medlemskap med internasjonale motiver. Eksempler på dette kan være at man argumenterer for medlemskap fordi at det er viktig å samarbeide med Europa, men så kommer det også frem i teksten at det viktigste kanskje er at norsk industri vil komme godt ut av et medlemskap. Et eksempel på det motsatte kan være velgere som

argumenterer mot medlemskap med motiver om at EU som system ikke er tilstrekkelig godt enda, eller at andre overnasjonale institusjoner eller samarbeid er bedre egnet, som for eksempel NATO. Det å være EU-tilhenger er dermed ikke synonymt med den *internasjonale orienteringen*, på samme måte som det å være EU-motstander ikke er synonymt med den *nasjonale orienteringen*.

Den nasjonale orienteringen omfavner ulike idéer og verdier velgerne gir uttrykk for som først og fremst handler om Norge ene og alene. Dette betyr ikke at disse velgerne ikke kan argumentere for EU-medlemskap, men hvis de først gjør det så er det tydelig at de legger vekt på hvordan EU-medlemskap *kan være gunstig for Norge*. Disse bidragene kan også diskutere hvorfor norsk medlemskap kan være gunstig for EU, men det er tydelig at dette er en sekundær prioritet, eller en bi-effekt av noe som allerede er i Norges interesser. Det avgjørende er om velgeren argumenterer for eller mot medlemskap med utgangspunkt i et nasjonalt eller internasjonalt perspektiv.

Den internasjonale orienteringen viser til ideer og verdier som først og fremst er opptatte av hvordan et norsk medlemskap i EU kan bidra til å gi EU mer legitimitet og slagkraft, og generelt styrke samarbeidet. Argumenter som plasseres innenfor denne orienteringen anerkjenner blant annet at EU-samarbeidet kan bidra til oppholdelse av fred i Europa, at EU bidrar til demokratibyggning eller at EUs institusjoner er viktige for økonomien i det store hele, ikke kun for Norges del. I likhet med den nasjonale orienteringen så kan disse argumentene også gi uttrykk for hvorfor EU-medlemskap er gunstig for Norge, men det er tydelig at disse argumentene er mer opptatte av hvordan *Norge kan bidra til samarbeidet*, ikke bare hvordan og hva Norge kan tjene på samarbeidet. Men denne orienteringen omfavner også ideer og verdier om kommer til uttrykk i argumenter som at EU er et ufullkommet system, at Norge bør samarbeide med omverden på andre måter enn EU-medlemskap eller andre argumenter som fokuserer på internasjonale årsaker til hvorfor man ikke bør være en del av samarbeidet.

4.3.3 To handlingstyper

Det er ønskelig å undersøke velgernes idé- og verdigrunnlag innenfor idédimensjonene og idétradisjonene sammen med Webers begreper om handling, formålsrasjonalitet og verdirasjonalitet. Hensikten med dette er å undersøke hvorvidt velgernes verdigrunnlag kan forklares med disse to handlingstypene. Studien har operasjonalisert disse to begrepene med utgangspunkt i hvilken betydning velgerne gir *konsekvensene* av sine valg og sine argumenter, siden dette er i tråd med Webers diskusjon av begrepene. Innenfor den *formålsrasjonelle*

handlingstypen ønsker aktøren å oppnå et spesifikt mål, eller i hvert fall å komme så nære det bestemte målet som mulig, mens man tar en avgjørelse om kostnaden ved å oppnå dette målet er verdt det eller ikke. Den *verdirasjonelle handlingstypen* er derimot styrt av en eller annen form for regel, uten at hverken direkte konsekvenser eller indirekte bivirkninger ilegges noen viktighet. Denne handlingstypen kan forstås som å være styrt av noe mer prinsipielt (Weber et al., 1999: 11). Begge handlingstypene er altså opptatt av å oppnå noen mål, men hvordan disse målene bør oppnås differensierer mellom dem. Det er også viktig å bemerke at *disse målene er verdier*, fordi at de er basert på velgernes verdigrunnlag gjennom idédimensjonene og idétradisjonene. For eksempel så kan en aktør ha et mål motivert av materiell velstand og fortsatt tolkes som verdirasjonell, hvis velgeren gir uttrykk for et ønske om å bidra til et generelt økt velstandsnivå i EU. En annen aktør kan ha ideelle mål (mekling i fredsforhandlinger for eksempel) og fortsatt handle formålsrasjonelt ut fra situasjonen (Weber et al., 1999: 11). Det avgjørende for hvordan velgerens argumenter kan tolkes og forstås vil være hvordan deres idé- og verdigrunnlag ser ut. Det vil si at hvis en velger for eksempel gir uttrykk for at Norge må gå med i EU for å sikre grønn utvikling, selv om hen mener at dette ikke vil være økonomisk gunstig for Norge, så kan en tolkning være å plassere dette argumentet innenfor den verdirasjonelle handlingstypen. Hvis en velger derimot har gitt uttrykk for et tilsvarende ønske om å sikre grønn utvikling, men med forbehold om at det ikke må gå på bekostning av norsk økonomi eller suverenitetsavståelse, vil dette heller bli tolket som et formålsrasjonelt verdigrunnlag. I disse eksemplene blir det tydelig hvilke verdier velgeren er opptatt av både med tanke på idédimensjonene (tema) og idétradisjonene (nasjonal- versus internasjonal orientering). Dette muliggjør en tolkning og plassering av velgeren i en av de to handlingstypene.

4.3.4 Analyseskjema

	VERDIGRUNNLAG			
	STANDPUNKT	IDÉDIMENSJON	IDÉTRADISJON	HANDLINGSTYPE
VELGER 1				
VELGER 2				
VELGER 3				
VELGER 4				
VELGER 5				
VELGER 6				
VELGER 7				
VELGER 8				

5 Empirisk analyse

Forrige kapittel besvarte første del av problemstillingen; *hvilke verdier var dominerende i de norske EU-debattene på 70- og 90-tallet?* Dette kapitlet vil ta for seg selve idéanalysen av innsendere og debattartikler fra velgere i perioden fra 1. oktober 1994 frem til folkeavstemningen 28. november 1994. Dette er som tidligere nevnt et separat empirisk utvalg enn det fra forrige kapittel. Her vil idéanalysen besvare den andre delen av problemstillingen gjennom å vise *hvordan verdiene som dominerte EU-debatten preget både ja- og nei-velgernes argumenter i forkant av folkeavstemningen i 1994*. Dette gjelder verdigrunnet knyttet til idédimensjonene, idétradisjonene og handlingstypene. Det skal nevnes at hverken idédimensjonene, idétradisjonene eller handlingstypene som ble redegjort for i forrige kapittel på noen som helst måte er representative for den norske befolkningen i 1994, men de er resultatet av forfatterens kvalifiserte idéhistoriske lesning. De bør heller betraktes som en hypotese som brukes for å teste hvorvidt bidragene som analyseres i dette kapitlet samsvarer med eller avviker fra funnene i forrige kapittel. Analyseverktøyet som benyttes er som tidligere nevnt analyseskjemaet, som ble presentert i forrige kapittel. Hvert empirisk bidrag vil analyseres individuelt, før det plasseres inn i analyseskjemaet. Hvis bidraget ikke kan kategoriseres i henhold til deler av analyseskjemaet vil en diskusjon følge om hvorfor, eventuelt om det vil være nødvendig å introdusere en ny kategori eller revidere en allerede eksisterende kategori. Bidragene fra Klassekampen vil analyseres i avsnitt 5.1, mens bidragene fra Dagens Næringsliv analyseres i avsnitt 5.2. I kapittel seks vil alle bidrag i undersøkelsen plasseres inn i analyseskjemaet, og dette utfylte analyseskjemaet vil deretter analyseres i sin helhet. Dette bør betraktes som studiens hovedfunn. Det skal poengteres at analyseskjemaet ikke er satt i stein. En abduktiv tilnærming vil brukes under analysens gang og forbehold om endringer etter behov gjøres derfor. Eventuelle endringer i analyseskjemaet under analysens gang vil redegjøres for og diskuteres.

5.1 Debattinnlegg og innsendere fra Klassekampen

5.1.1 Velger 1

«EU – et feil mål»

«I flommen av detaljer for og i mot EU er det lett å miste oversikten. Her er et argument som for meg er overordnet detaljene: EUs viktigste formål er å skape økonomisk vekst. For regjeringen Brundtland er det også svært viktig. Redselen for økonomisk tilbakegang lyser ut av øynene på de fleste ansvarlige politikere. Men allerede nå overbelaster vår velstand naturen. En frisk natur er viktigere enn alt annet for å sikre gode liv for våre etterkommere. Skal hele verdens befolkning nyte den samme velstand som europeernes (=solidaritet med jordas fattige?), blir jorda en søppeldyngel før mine barn er pensjonister. Økonomisk vekst er altså feil mål. Derfor kan ikke jeg si ja til EU.» (Klassekampen, onsdag 9. november 1994)¹¹

Denne velgeren diskuterer både miljø- og økonomidimensjonen av et potensielt EU-medlemskap. Som tidligere nevnt så er velgere ofte innom flere ulike dimensjoner i sine argumenter, men det er tydelig at denne velgeren *verdsetter idédimensjonen om miljøet høyere enn den økonomiske dimensjonen* med henvisning til følgende sitat; «Økonomisk vekst er altså feil mål.»

Det fremkommer også at velgeren har et tydelig uttalt standpunkt med tanke på medlemskap; «Derfor kan ikke jeg si ja til EU».

Når det gjelder velgerens idétradisjonelle posisjonering er det mulig å identifisere trekk ved den *nasjonale orienteringen* i argumentasjonen; «Skal *hele verdens befolkning* nyte den samme velstand som europeernes, blir jorda en søppeldyngel før *mine barn* er pensjonister.» Her diskuterer velgeren riktig nok ikke konsekvenser for Norge versus Europa, men de potensielle konsekvensene ved at det globale velstandsnivået går opp til det europeiske nivået. Uavhengig av dette så er en mulig tolkning et «oss mot dem»-prinsipp som diskutertes i avsnitt 4.3.2, og det kan argumenteres for at dette også kan tolkes som en nasjonal orientering, kanskje særlig med begrunnelse i henvisningen til at velgeren bruker sine egne barn som eksempel når konsekvensene diskuteres.

¹¹ Sitert 9.3.2022

Når det gjelder denne velgerens posisjonering i henhold til *handlingstypene* så kommer dette frem nok så tydelig; «En frisk natur er *viktigere enn alt annet* for å sikre gode liv for våre etterkommere». Som nevnt i avsnitt 4.3.3 hvor handlingstypene blir operasjonalisert, er en av, og kanskje den viktigste forskjellen mellom den formålsrasjonelle atferden versus den verdirasjonelle atferden hvilken betydning velgerne gir *konsekvensene* av sine valg og sine argumenter. Denne velgerens handlingstype kan tolkes som *verdirasjonell* med bakgrunn i at hen skriver at en frisk natur er «viktigere enn alt annet».

Et av de klassiske argumentene for nei-velgere innenfor miljødimensjonen er at man heller bør lede med godt eksempel enn å bli en del av EU-samarbeidet, noe som ifølge nei-velgerne i den idéhistoriske lesningen i kapittel 4. er et dårligere alternativ siden man vil oppleve problemer med å drive igjennom politikken gjennom EU-byråkratiet. Denne velgeren gir ikke noe direkte uttrykk for dette synet, men det kan tolkes som at velgeren kanskje faktisk implisitt argumenterer for dette. Velgeren sier at EUs fremste mål er å sikre økonomisk vekst, men at miljøet ikke kan kompromitteres for dette. Med bakgrunn i velgerens uttalte prioriteringer og verdier er det rimelig å tenke seg at velgeren mener det samme om norsk politikk, og argumentet kan derfor også plasseres innenfor denne kategorien.

5.1.2 Velger 2

«Sjokolade og demokrati»

«Kva blir att av folkestyret dersom Stortinget misser meir makt, og vi vanlege sjokoladeelskarar ikkje får ringaste innverknad på bruken av sjokoladepengane våre? No i haust har vi fått opplysningar om at dei nye utanlandske eigarane av Freia har tatt ut tre gonger så stort utbytte som dei gamle norske og lagt ned 200 arbeidsplassar ... Vi må ha eit handlekraftig Storting som kan vedta nye konsesjonsreglar så eg framleis kan ete yndlingssjokoladane mine med godt samvit! ... Freia er typisk for det som vill skje ved EU-medlemskap. Ja, demokratiske organ ville da ikkje kunne gjere noko som helst med slik sjokoladeproffitering på bekostning av norske arbeidsplassar. Difor: Stem JA til folkestyre og demokratisk kontroll over sjokoladepengar! ... Stem NEI til EU!»
(Klassekampen, torsdag 24. november 1994)¹²

¹² Sitert 16.3.2022

Denne velgeren diskuterer *demokrati- og suverenitetsdimensjonen* og *den økonomiske dimensjonen*. Det er tydelig at verdier knyttet til norske arbeidsplasser og norsk økonomi er fremtredende i argumentet, men det kan tolkes som at det er selve kontrollen over disse som er det velgeren er urolig for at Norge skal miste. Følgende utsagn kan forstås som særlig viktige; «*Kva blir att av folkestyret dersom Stortinget misser meir makt*», «*Vi må ha eit handlekraftig Storting*» og «*Difor: Stem JA til folkestyre og demokratisk kontroll*». Tolkningen er derfor at denne velgeren verdsetter idédimensjonen *demokrati- og suverenitet* høyest, og at den økonomiske dimensjonen heller brukes som et eksempel på hvordan et EU-medlemskap kan få konsekvenser for demokratiet og folkestyret.

Velgerens standpunkt er også eksplisitt uttalt; «*Stem NEI til EU!*»

Det er tydelig at denne velgeren har et idé- og verdigrunnlag som først og fremst er opptatt av norske interesser. Norsk økonomi, norsk demokrati og norsk folkestyre er det som diskuteres. Velgeren diskuterer ikke tilsvarende konsekvenser for andre medlemsland, og retter heller ikke noen særlig kritikk til EU som system eller institusjon. Derfor forstås denne velgerens *idétradisjon som nasjonalt orientert*.

Når velgeren diskuterer et potensielt medlemskap i EU så henviser hen til konkrete konsekvenser i form av tap av norske arbeidsplasser og et svekket storting. Hen henviser til et konkret eksempel hvor 200 arbeidsplasser er lagt ned, i tillegg til at tre ganger så stort utbytte er tatt ut av de nye eierne av bedriften. Argumentene tolkes ikke som å være preget av moralitet eller idealisme, og det kommer tydelig frem at velgeren vurderer konsekvensene ved et medlemskap som for høye. Derfor er tolkningen at denne velgerens argument kan plasseres innenfor den *formålsrasjonelle handlingstypen*.

Denne velgeren representerer noen av de typiske trekkene ved nei-velgerne i den idéhistoriske lesningen. Idé- og verdigrunnlaget er tydelig høyest innenfor dimensjonen om demokrati og suverenitet og idétradisjonen er nasjonalt orientert. Det som derimot avviker fra det «typiske» er at denne velgerens handlingstype kan tolkes som formålsrasjonell og ikke verdirasjonell. Argumenter som verdsetter dimensjonen om demokrati og suverenitet og tradisjonen om nasjonal orientering gir ofte uttrykk for den verdirasjonelle handlingstypen. Denne velgeren er på ingen måte en

«uteliggercase», men tolkningen fra den idéhistoriske lesningen er allikevel at den verdirasjonelle handlingstypen er mer fremtredende i denne typen argumenter.

5.1.3 Velger 3

«Venstresidens strategi»

«De fleste på venstresiden i norsk politikk er mot EU-medlemskap. Når enkelte har landet på et ja skyldes det ikke nødvendigvis andre mål, men snarere valg av annen strategi. Hovedargumentene for disse er at vi må inn i EU for å påvirke utviklingen, og for å styrke samarbeidet med venstresiden i andre land. Jeg mener det er feil strategi. Dersom vi skal kunne påvirke må vi være til stede i de fora der premissene for debatten legges og vedtak fattes. I tillegg må vi ha meningsfeller og tyngde som gjør at vi har reell påvirkningskraft. Det er ikke venstresiden i EU-landene som styrer utviklingen i EU i dag, og det er ikke venstresiden i Norge som kommer til å få de posisjonene hvor man har innsyn og påvirkningsmulighet ... Internasjonalt samarbeid er viktigere enn noen gang. For venstresiden i Norge er det viktig å samarbeide med meningsfeller i andre land, men dette kan ikke gjøres til et argument for norsk EU-medlemskap. Samarbeidet må ikke gjøres avhengig av at vi går inn i et system der både bane og spilleregler er bestemt av våre politiske motstandere. Venstresiden må møtes uavhengig av EUs grenser og selv sette dagsorden ... Det vil derfor være en styrke for venstresiden både i Norden og resten av Europa dersom Norge sier Nei til EU-medlemskap.»
(Klassekampen, torsdag 24. november 1994)¹³

Dette bidraget er meget interessant på mange måter. Denne velgeren uttrykker ikke eksplisitt at hen har tenkt å stemme nei til medlemskap, men det er allikevel rimelig å tolke denne velgerens standpunkt i EU-debatten som å være motstander.

Velgerens argumentasjon avviker fra det typiske på den måten at hen kun diskuterer en eneste dimensjon ved debatten, nemlig *innflytelse og samarbeid*. Denne dimensjonen er ikke tidligere presentert. Årsaken til dette er at den kun ble identifisert blant ja-velgere innenfor den idéhistoriske lesningen av EU-debattene. Studien hadde derav ingen forventninger til å finne denne dimensjonen

¹³ Sitert 16.3.2022

blant nei-velgere, og den ble derfor vurdert som ikke hensiktsmessig for den empiriske analysen. Denne dimensjonen omhandler de bidragene som verdsetter ideer og verdier knyttet til innflytelse og samarbeid, som naturlig nok oftest er å finne blant ja-velgere. Med henvisning til denne begrunnelsen, og analysens abduktive tilnærming, vil dimensjonen om innflytelse og samarbeid inkluderes i analyseskjemaet. Denne velgeren kan tolkes som å ha sterke ideer og verdier knyttet til «venstresiden». «Venstresiden» kan tolkes som de politiske preferansene som typisk kan tilskrives partier på venstresiden av politikken. Uavhengig om dette gjelder tradisjonell sosialdemokrati, marxisme eller andre varianter av venstreorienterte politiske preferanser så er det tydelig at denne dimensjonen er det som engasjerer og motiverer velgerens argumenter.

Denne velgerens idé- og verdigrunnlag knyttet til idétradisjonene tolkes som å være i tråd med den *internasjonale orienteringen*. Det finnes riktig nok tegn til at velgeren er opptatt av nasjonale interesser, i den forstanden at det er tydelig at hen mener at venstresidens interesser må ivaretas i Norge. Det er derimot nok så tydelig at det finnes en ideologisk overbevisning hos velgeren som er vanskelig å tolke som noe som er avgrenset til Norge, men heller noe som gjelder venstresiden i politikken generelt; Venstresiden må møtes *uavhengig av EUs grenser* og selv sette dagsorden ... Det vil derfor være en styrke for venstresiden *både i Norden og resten av Europa* dersom Norge sier Nei til EU-medlemskap.».

Det er ikke vanskelig å tenke hvordan denne velgeren kunne blitt plassert innenfor den verdirasjonelle handlingstypen, hvis man tok utgangspunkt i at den formålsrasjonelle handlingstypen handlet om egen nytte og den verdirasjonelle handlingstypen handlet kun om moralsk eller ideologisk overbevisning. Men som tidligere diskutert så er ikke dette slik studien har operasjonalisert disse begrepene. Siden den avgjørende faktoren mellom handlingstypene er hvilken betydning velgeren gir konsekvensene av handlingen, tolkes dette bidraget som *formålsrasjonelt*. Velgeren vurderer konsekvensene av et medlemskap som å være negative blant annet gjennom følgende påstand; «Dersom vi skal kunne påvirke må vi være til stede i de fora *der premissene for debatten legges og vedtak fattes* ... Det er *ikke* venstresiden i EU-landene som styrer utviklingen i EU i dag ... Samarbeidet *må ikke gjøres avhengig* av at vi går inn i et system der både bane og spilleregler er *bestemt av våre politiske motstandere*». Vi kan altså tolke velgerens argument som at hen mener at venstresidens interesser vil være bedre ivaretatte hvis Norge ikke ble medlem i EU, dermed er prisen av medlemskap for høyt.

5.1.4 Velger 4

«Nord-Norge egen stat?»

«Jeg har stor tro på de tre nordligste fylkers muligheter som selvstendig stat, jeg legger vekt på – og argumenterer for – en stat bestående av Nord-Norge, Midt-Norge og mesteparten av det jeg kaller Kyst-Norge. En ny norsk stat bestående av det nåværende Norge minus Oslo og deler av østlandsområdet for øvrig, har så absolutt livets rett. Og en slik stat kan jo i fremtiden vokse ytterligere – f.eks. ved tilslutning fra regioner i Nord-Sverige og Nord-Finland som også måtte ha et flertall mot EU-medlemskap. Kan kanskje Jämtland og Härjedalen etter 350 år slikt igjen inngå i en norsk stat? Dessuten er det vel realistisk å gjøre regning med at en slik stat vil kunne dra nytte av en betydelig innvandring – ikke minst av høyt utdannede som her vil kunne se store muligheter for interessante arbeidsoppgaver innen sine fagområder. Fremtiden synes altså lys – for oss som lever utenfor Oslo/østlandsområdet, og for våre etterkommere». (Klassekampen, torsdag 25. november 1994)¹⁴

Dette bidraget er interessant, fordi at det diskuterer en dimensjon ved debatten som ofte blir brukt av både tilhengere og motstandere, nemlig dimensjonen om *demokrati og suverenitet*. Det som derimot skiller dette bidraget fra de mer «klassiske» argumentene er måten dimensjonen diskuteres. Forfatteren argumenterer ikke for at lokaldemokratiet eller norsk suverenitet vil bli kompromittert, men hen argumenterer for at dersom Norge blir en del av den europeiske union så bør deler av landet rett og slett erklære seg som en ny selvstendig nasjonalstat. Hen går til og med så langt som å argumentere for at deler av Sverige og Finland som også var mot medlemskap, kunne tilsluttet seg til denne nye «nordnorske» staten. Det er tydelig at velgeren har veldig sterke ideer og verdier knyttet til denne dimensjonen.

Denne skribenten er ikke en selvuttalt motstander mot medlemskap, men det er forholdsvis enkelt å tolke bidraget som at standpunktet er det av en motstander, særlig med tanke på utsagn som; «Fremtiden synes altså lys – *for oss som lever utenfor Oslo/østlandsområdet, og for våre etterkommere*». Med henvisningen til at Oslo/østlandsområdet ville sagt ja til EU-medlemskap er tolkningen derfor at vedkommende er en motstander.

¹⁴ Sitert 16.3.2022

Når det gjelder idétradisjonene er det vanskelig å tolke denne skribentens argumenter som noe annet en *nasjonalt orienterte*. Begrunnelsen for dette er blant annet den klassiske «oss mot dem»-retorikken, men det interessante her er at den ikke brukes for å diskutere Norge versus Europa, men den brukes for å diskutere «oss» nordmenn mot «dem» nordmenn.

Denne skribenten vurderer egentlig ikke noen særlige «reelle» konsekvenser av medlemskap. Som tidligere nevnt så diskuteres ikke konkrete konsekvenser for demokratiet eller den norske stats suverenitet på noen som helst måte. Det er derimot tydelig at et EU-medlemskap strir så sterkt mot skribentens idé- og verdigrunnlag at hen går så pass langt som å argumentere for at deler av Norge bør bryte ut og erklære seg selvstendige for å kunne holde seg utenfor samarbeidet. Det er vanskelig å tolke dette på noen annen måte enn *verdirasjonelt*.

5.2 Debattinnlegg og innsendere fra Dagens Næringsliv

5.2.1 Velger 5

«Ja eller nei – til hva?»

«Ønsker virkelig det norske folk å bryte med vår lange og omforenede tradisjon som en aktiv og meget respektert deltager og pådriver i praktisk talt alle de utallige institusjoner og organer vi er medlem av? Ønsker vi nå å sette oss på sidelinjen i forhold til det som vil bli en av de tre store innflytelsesrike sfærer i utviklingen i verden i det neste århundre? Reelt har vi allerede med bred støtte i Stortinget og folket avgitt store deler av vår selvråderett på linje med hva de aller fleste øvrige industriland i verden har gjort. Et medlemskap i EU er en logisk og selvfølgelig utvikling av vår aktive holdning til et integrert internasjonalt samarbeid. Et nei representerer et dramatisk brudd på den linje som Norge gjennom flere generasjoner har gitt sin tilslutning til ... Det er også usolidarisk i forhold til den 3. verden. Jeg er overbevist om at Norge i samarbeid med de øvrige nordiske land – som samlet får en overrepresentasjon i EUs organer – kan utrette mer for u-landene enn vi som enkeltstående land har mulighet for. Det er usolidarisk fordi vi derved ikke ønsker å ta et felles ansvar sammen med det øvrige Europa, men isteden pleie vårt eget subsidierte ego ... I de siste ukers innspurt provoserer jeg både debattantene og mediene til å legge til side tallkrigen om den økonomiske utvikling. Ikke fordi den er uvesentlig, men fordi den ødelegger

perspektivet på den avgjørelse som skal fattes gjennom folkeavstemningen. Økonomi er et middel – ikke et mål i seg selv for å nå de overordnede mål som vi som nasjon setter oss.» (Dagens Næringsliv, tirsdag 8. november 1994)¹⁵

Denne velgerens argumentasjon kan tolkes som en «typisk» ja-velger innenfor den idéhistoriske lesningen av EU-debatten. Vedkommende uttaler ikke eksplisitt at hen har tenkt å stemme ja, men med sitater som; «Et medlemskap i EU er en *logisk og selvfølgelig utvikling*» er tolkningen at hen er en tilhenger.

Argumentene omfavner både dimensjonen om *innflytelse og samarbeid*, men også den *økonomiske dimensjonen*. Tolkningen her er at velgeren *verdsetter innflytelse og samarbeid* langt mere enn den økonomiske dimensjonen. Allerede i de første tre-fire første setningene av innlegget kommer vektleggingen av innflytelse og samarbeid fram. Velgeren gir selv også uttrykk for at den økonomiske dimensjonen ikke er like viktig; «I de siste ukers innspurt provoserer jeg både debattantene og mediene til å *legge til side tallkrigen om den økonomiske utvikling*». Hen skriver riktig nok at denne dimensjonen ikke er uvesentlig, men at den «*ødelegger perspektivet på den avgjørelse som skal fattes*» og at «*Økonomi er et middel – ikke et mål i seg selv*».

Velgerens idé- og verdigrunnlag vedrørende idétradisjonene er også nok så åpenbart. Hen oppgir viktigheten av at Norge og det norske folk må holde på sine «*lange og omforenede tradisjoner som en aktiv og meget respektert deltaker*» og hen spør om vi «*nå skal sette oss på sidelinjen i forhold til det som vil bli en av de tre store innflytelsesrike sfærer i utviklingen i verden i det neste århundre?*» Med bland annet disse sitatene og helhetsinntrykket fra velgerens innlegg tolkes det som at velgeren verdsetter den *internasjonale idétradisjonen* høyere enn den nasjonale.

Velgerens verdigrunnlag relatert til handlingstypene tolkes som *verdirasjonell*. Dette fordi at velgeren nærmest preker over at Norge skal holde på sine tradisjoner, at man må være en aktiv deltaker i et integrert internasjonalt samarbeid og at man må forholde seg solidarisk til den 3. verden og at man må ta felles ansvar med det øvrige Europa, og ikke «*isteden pleie vårt eget subsidierte ego*». Velgeren diskuterer ikke noen konkrete, potensielle konsekvenser ved medlemskap, men det kan tolkes som at hen vurderer medlemskap til å være nødvendig med en begrunnelse om at *slik skal det være*.

¹⁵ Sitert 17.3.2022

5.2.2 Velger 6

«Nå eller aldri!»

«Et nei 28. betyr at fedrelandet definitivt kjøres inn på et sidespor. Punktum. Ikke mer «om» eller «men» eller «kanskje». EU-toget kjører videre med sine nye nordiske passasjerer. Norge fikk spesialbillett, men valgte å bli stående igjen på perrongen. EU-toget vil neppe ta opp nye passasjerer før år 2000. Men EUs neste stoppested heter Øst-Europa, ikke Norden. Norge står ikke på den stasjonen, og får derfor heller ikke spesialbillett. Kanskje kan vi forhandle om ståplass, men nye runder om fisk, olje og nordlig landbruk kan vi bare glemme. Hvordan vil det i fremtiden oppleves å være «norsk», etter at flertallet for andre gang har sagt nei til å delta i et forpliktende fellesskap med våre naboer og venner? Hva vil skje med demokratiet, etter hvert som stadig flere velgere resignert oppdager at de er fratatt medinnflytelse på beslutninger vi likevel på tilpasse oss? ... Selvfølgelig er det mange feil og mangler ved EU-systemet. Selvfølgelig er det noen av nei-sidens argumenter vi har forståelse for. Men det er ikke dette kampen handler om! Kampen står mot en kompromissløs og kynisk nei-bevegelse som tar i bruk alle midler for å hindre at du, jeg og våre barn skal få stemmerett i Europa.» (Dagens næringsliv, fredag 25. november 1994.)¹⁶

Denne velgerens argument dreier seg til stor del om at Norge har *en* sjanse å bli medlem, og hvis man ikke tar denne sjansen nå så vil man kanskje ikke få sjansen igjen, og hvis man først får det så argumenterer vedkommende for at det vil være på mye dårligere vilkår. Selv om velgeren ikke uttaler seg om hvorvidt hen har tenkt å stemme ja eller nei så er det nok så tydelig at dette er en tilhenger.

Vi ser at velgeren diskuterer både dimensjonen om *innflytelse og samarbeid*; «Hvordan vil fremtiden oppleves å være «norsk», etter at flertallet for andre gang har sagt nei til å delta i et *forpliktende fellesskap med våre naboer og venner?*». Dimensjonen om *demokrati og suverenitet* diskuteres også; «Hva vil skje med *demokratiet*, etter hvert som stadig flere velgere resignert oppdager at de er *fratatt medinnflytelse på beslutninger vi likevel må tilpasse oss?*». Det kan forstås som at velgeren bruker demokratiet som et eksempel på potensielle konsekvenser ved å stå utenfor EU, men at den dimensjonen som velgeren egentlig verdsetter mest er *innflytelse og samarbeid*. De

¹⁶ Sitert 17.3.2022

flere henvisningene til at Norge vil «stå igjen på perrongen» og skisseringen om at «EU-toget» ikke vil stoppe i Norden igjen bidrar også til denne tolkningen.

Tolkningen vedrørende velgerens idétradisjonelle forankring er nok så interessant. De tidligere bidragene som er blitt plassert innenfor dimensjonen om innflytelse og samarbeid er så langt også blitt plassert innenfor den *internasjonale idétradisjonen*. Det er ikke slik denne velgerens argument fremstår. Utgangspunktet for argumentet tolkes som å være *nasjonalt orientert*. Det er tydelig at velgerens argumenter tar utgangspunkt i hvordan et nei-flertall vil påvirke Norge negativt, og at man vil miste innflytelse. Det henvises også til hvordan dette vil påvirke Norge negativt med tanke på et svekket demokrati og en svekket medinnflytelse på beslutninger som man likevel må tilpasse seg til. Det kan virke vanskelig å tolke argumentet på noen annen måte, siden velgeren ikke tar utgangspunkt i, eller egentlig kommenterer i det hele tatt, hvordan et norsk medlemskap i EU kan påvirke samarbeidet som helhet, eller til og med hvordan det kan påvirke andre land i enten positiv eller negativ retning. Utgangspunktet er strengt tatt nasjonalt.

Velgeren trekker frem konkrete eksempler på hvordan et nei-flertall vil føre til negative konsekvenser for Norge. Først med at Norge mest sannsynlig ikke vil få et like godt utgangspunkt for medlemskap i fremtiden, hvis et medlemskap i fremtiden i det hele tatt er mulig. Hen drøfter konsekvenser i form av at Norge vil bli et utenforland som ikke forpliktet seg på lik linje med sine «*naboer og venner*». Hen kommenterer også de negative konsekvensene ved svekket demokrati og medinnflytelse. Et interessant punkt som også styrker tolkningen vedrørende velgerens plassering innenfor handlingstypene er at hen faktisk også vurderer EU-systemet til å ha feil og mangler, men hen argumenterer allikevel for et medlemskap. Med bakgrunn i disse utsagnene så er tolkningen at velgeren har foretatt en nok så grundig risk/nytte-kalkyle, og vurdert de negative konsekvensene ved et medlemskap til å være mindre enn de negative konsekvensene med å stå utenfor samarbeidet. Derfor plasseres denne velgeren innenfor den *formålsrasjonelle handlingstypen*.

5.2.3 Velger 7

«Rå maktkamp»

«Det er et sørgelig faktum at de 18,5 milliarder kroner vi bevilger våre bønder over statsbudsjettet medregnet verdien av handelsskrankene for matvarer, ikke bare går med til å opprettholde cirka 100.000 årsverk i landbruket, men også cirka 17.000 arbeidsplasser innenfor omsetningsleddene. Norske bønder er tvunget til å kjøpe og selge sine innsatsfaktorer og varer gjennom innkjøpssamvirker og salgssamvirker. På innkjøpssiden er det stort sett snakk om Felleskjøpet ... Hva skjer med deres makt når Norge går inn i EU? Trenger vi disse mastodontene (i norsk sammenheng) når prisene fastsettes i Brussel? Har norske bønder råd til å sleppe denne ryggsekken? Vil det norske samfunn betale for å beholde disse mellomleddene, eller tvinger deg seg frem markedstilpassede grossistløsninger, slik vi har sett det for alle andre varer? ... I fiskerinæringen hadde vi den samme muligheten til å skjære bort kostbare omsetningsledd. Dessverre kjempet regjeringen for å beholde Råfiskloven og dermed grunnlaget for Fiskarlagets lovfestede markedsrett ... Et annet eksemplar fra denne biotopen er Orklas næringsmiddelvirksomhet. Basert på norske innsatsfaktorer og et effektivt grensevern var strategien enkel: Bli så stor som mulig på det innenlandske markedet (monopol-aspirasjoner), og bruk dette som et springbrett for å konkurrere ute. Tapere: norske forbrukere, vinnere: Orklas aksjonærer og norske råvareleverandører og deres omsetningsbyråkrati. Et EU-medlemskap vil snu opp og ned på dette, er det rart at Bondelaget og Orkla «advarer oss» mot et EU-medlemskap?» (Dagens Næringsliv, tirsdag 22. november 1994)¹⁷

Denne velgeren representerer det bidraget som så langt «tilskuer» sitt eget ståsted i debatten i størst grad. Det er derimot ikke urimelig å tolke denne velgeren som en tilhenger med bakgrunn i hens argumenter, og kanskje særlig med utsagn som; «er det rart at de¹⁸ «advarer oss» mot et EU-medlemskap?»

Vedrørende idédimensjonene så er det nok så tydelig at denne velgeren verdsetter dimensjonen om *økonomi*. Argumentet går i stor grad ut på hvordan et EU-medlemskap kan bidra til å redusere

¹⁷ Sitert 17.3.2022

¹⁸ Bondelaget og Orkla

omsetningsledd (som tolkes som unødvendige) i Norsk økonomi til fordel for en mer direkte, markedsorientert løsning. Dette er et veldig interessant bidrag fordi at byråkrati ofte er et argument som brukes på en helt annen måte, og oftest av motstandere. Ofte omtales EU-samarbeidet som et byråkratisk beist som vil føre til økte kostnader og som anses å være uønskelig. Denne velgeren argumenterer derimot for det helt motsatte.

Velgerens posisjonering innenfor idétradisjonene er nok så tydelig. En rød tråd i hele innsenderen er hvordan norsk økonomi kan tjene på et EU-medlemskap i form av redusert byråkrati og fjerning av unødvendige omsetningsledd, med henvisning til at dette vil være gunstig for både norske bønder og norske forbrukere. Derfor er tolkningen at dette bidraget bør plasseres innenfor den *nasjonale idétradisjonen*.

Dette bidraget plasseres innenfor den *formålsrasjonelle handlingstypen*. Begrunnelsen for dette er at tydelige konsekvenser av et medlemskap diskuteres, både i negativ og positiv retning. Antall årsverk og arbeidsplasser som potensielt vil forsvinne kommenteres, noe som kan tolkes som en negativ konsekvens for noen innbyggere, mens en reduksjon av byråkratiseringen i omsetningsleddene fremheves som en positiv konsekvens av medlemskap. Tolkningen er at velgeren gjør en nok så kalkulerende vurdering av for- og ulemper ved medlemskap, og at det ikke er verdier om hvordan ting *skal- eller bør være* som styrer.

Alt i alt så er dette er et meget interessant bidrag. En kombinasjon av den *økonomiske idédimensjonen*, den *nasjonale idétradisjonen* og den *formålsrasjonelle handlingstypen* er med utgangspunkt i den idéhistoriske lesningen en kombinasjon som var forventet å finne blant motstandere, ikke tilhengere. De økonomiske argumenter blant ja-velgerne var mindre utbredte i 1994 enn i 1972 ifølge intervjuundersøkelsene i regi av Statistisk sentralbyrå (Todal Jensen et al., 1996, s. 55), og tilsvarende har vært erfaringen gjennom den idéhistoriske lesningen av temaet i denne studien. Det var derfor forventet å finne denne kombinasjonen blant motstandere, ikke tilhengere. Det er også interessant at denne velgeren plasseres innenfor den *nasjonale idétradisjonen* i kombinasjon med den *økonomiske idédimensjonen*, ikke fordi at denne kombinasjonen ikke er et legitimt eller relevant verdigrunnlag og argument for et medlemskap, men fordi at begge disse kategoriene kan oppleves som «egoistiske». Typiske ja-argumenter oppleves som å kunne plasseres enten innenfor dimensjonen om *innflytelse og samarbeid* eller innenfor idétradisjonen om *internasjonal orientering*, mens dette bidraget ikke plasseres innenfor noen av dem.

5.2.4 Velger 8

«Klart for Kosmo II»

«For alle de tre landene, ikke minst Norge, vil en innlemmelse av Finland og Sverige i EU og NATO åpne for en meget interessant forsvarspolitisk arbeidsdeling. I stedet for at Norge tilstreber et nasjonalt balansert, og relativt dyrt forsvar, kunne vi satset på et balansert nordisk forsvar ... Man kan tenke seg en finsk hær, et svensk luftvåpen og en norsk marine. Alt integrert og styrt etter NATOs kommando- og kontrollsystemer fra et NATO-hovedkvarter i Norden. Hva har dette med Norges EU-debatt å gjøre? Det vil antagelig komme klart frem i perioden mellom det svenske ja og den norske folkeavstemningen. Hvis Norden skal bli en integrert del i NATO er det ikke nok at Norge er med i NATO, da må vi også være en del av EU. Det er nemlig der NATOs politikk for Europa vil bli utformet ... Hvis vi skal klare å ta ut de store sikkerhetspolitiske gevinster som åpner seg ved et svensk og finsk ja, må vi også si ja.» (Dagens Næringsliv, tirsdag. 11. oktober 1994)¹⁹

Det kommer nok så tydelig frem at denne skribenten verdsetter *idédimensjonen om sikkerhetspolitikk*. Andre dimensjoner blir ikke nevnt i det hele tatt. Skribenten kan forstås som at hen mener at NATO-medlemskap i seg selv ikke er et tilstrekkelig godt alternativ, med henvisning til at NATOs politikk for Europa utformes innenfor EU.

Skribentens idétradisjonelle posisjonering tolkes som *internasjonalt orientert*. Argumentet kan definitivt tolkes som å bære preg av hvordan Norge være tjent med både norsk, svensk og finsk NATO- og EU-medlemskap, men det er tydelig at argumentet er forankret i en idé om det internasjonale; «Man kan tenke seg en *finsk* hær, et *svensk* luftvåpen og en *norsk* marine. Alt integrert og styrt etter NATOs kommando- og kontrollsystemer fra et NATO-hovedkvarter i *Norden*. Med bakgrunn i dette, og skribentens argument i sin helhet, er det vanskelig å tolke dennes verdigrunnlag innenfor idétradisjonene som noe annet en internasjonalt orientert.

Når det gjelder skribentens posisjonering innenfor de to handlingstypene, så er tolkningen av argumentet at noen særlige konsekvenser ikke ilegges noen betydning. Den eneste delen av teksten som gir et hint om potensielle konsekvenser er som følger; «Hvis vi skal klare å ta ut *de store*

¹⁹ Sitert 17.3.2022

sikkerhetspolitiske gevinster som åpner seg ved et svensk og finsk ja, må vi også si ja». Det fremstår allikevel som at skribenten er overbevist om at dett er noe som *må gjøres*, og at det ikke er noen andre gode alternativer. Noen negative konsekvenser ved et potensielt EU-medlemskap for Norge og NATO- og EU-medlemskap for Sverige og Finland vurderes heller ikke. Med denne begrunnelsen plasseres dette bidraget innenfor den *verdirasjonelle handlingstypen*.

5.3 Revideringer av analyseskjemaet

En revidering av analyseskjemaet ble gjort under analysens gang gjennom at en dimensjon ble lagt til; *innflytelse og samarbeid*. Denne dimensjonen var tydelig blant ja-velgere under den idéhistoriske lesningen av begge EU-debattene, men også blant ja-velgernes bidrag i den empiriske analysen. Denne dimensjonen ble i utgangspunktet vurdert til å ikke være hensiktsmessig for analysen, siden studien ikke hadde noen forutsetninger for at forvente å finne nei-velgere som argumenterte med utgangspunkt i denne dimensjonen. Overraskende nok så var dette likevel tilfelle. Derav ble et valg tatt å legge til denne femte dimensjonen. Dette er et interessant funn fordi at det belyser nettopp hvordan velgernes ulike ideer og verdigrunnlag preget deres argumenter innenfor både forventede og ikke-forventede dimensjoner, men det sier også noe om hvor stor spredningen av velgernes argumenter var på 90-tallet sammenlignet med 70-tallet.

6 Hovedfunn og avsluttende refleksjoner

Med sosiologisk handlingsteori, idéanalyse som metodisk fremgangsmåte og en abduktiv tilnærming har denne studien forsøkt å vise hvordan ja- og nei-velgernes argumenter i EU-debatten var preget av deres verdigrunnlag. Det har vært nødvendig å danne seg en *forståelse* gjennom den idéhistoriske analysen, for å siden forsøke seg på en *forklaring* i den empiriske analysen. Gjennom den idéhistoriske lesningen kunne dette verdigrunnlaget kartlegges, og det ble funnet hensiktsmessig å organisere og kategorisere dette verdigrunnlaget som ulike idédimensjoner og idétradisjoner. Disse ble tolket som idealtyper, og hensikten med disse var å gi retningssans under analysens gang, siden både velgernes verdigrunnlag, deres ideer om hvordan verden er og bør være, og omfanget av EU-debatten i det store hele ellers ville vært alt for komplisert og uoversiktlig å analysere.

Hensikten med den empiriske analysen har vært å analysere hvordan ulike verdigrunnlag preget ulike velgernes argumenter. Det har vært et ønske å avdekke eventuelle blandingsforhold i velgernes verdigrunnlag innenfor de ulike idealtypene i analyseskjemaet. Det har også vært av interesse å undersøke hvorvidt velgernes verdigrunnlag fra EU-debattene innenfor den idéhistoriske lesningen har vært treffende eller avvikende sammenlignet med utvalget i den empiriske analysen.

Denne studiens omfang er meget begrenset, men selv et så begrenset utvalg som åtte empiriske bidrag har vist hvordan velgernes vidt ulike ideer om hvordan verden ser ut, om hvordan verden bør se ut, og om hvordan verden kan komme til å se ut avhengig av debattens utfall, skiller seg betraktelig fra tidligere vedtatte forestillinger om hva som var verdifullt, hvordan velgere tenkte om disse verdiene og hvorfor de argumenterte som de gjorde med bakgrunn i disse verdiene. Siden dette er en kvalitativ, fortolkende studie, bør ikke alle disse tolkningene forstås som sannheter eller fakta, noen tolkninger er mer tentative enn andre. Kunnskapshullet studien ønsket å bidra til å dekke er fortsatt nok så stort, men tilsvarende og mer omfattende studier kan bidra til å tette det ytterligere. Men til tross for dette er forhåpningen at denne studien har bidratt til å nyansere bildet av EU-debatten.

	VERDIGRUNNLAG			
	STANDPUNKT	IDÉDIMENSJON	IDÉTRADISJON	HANDLINGSTYPE
VELGER 1	MOTSTANDER	MILJØ	NASJONAL ORIENTERING	VERDIRASJONELL
VELGER 2	MOTSTANDER	DEMOKRATI OG SUVERENITET	NASJONAL ORIENTERING	FORMÅLSRASJONELL
VELGER 3	MOTSTANDER	INNFLYTELSE OG SAMARBEID	INTERNASJONAL ORIENTERING	FORMÅLSRASJONELL
VELGER 4	MOTSTANDER	DEMOKRATI OG SUVERENITET	NASJONAL ORIENTERING	VERDIRASJONELL
VELGER 5	TILHENDER	INNFLYTELSE OG SAMARBEID	INTERNASJONAL ORIENTERING	VERDIRASJONELL
VELGER 6	TILHENDER	INNFLYTELSE OG SAMARBEID	NASJONAL ORIENTERING	FORMÅLSRASJONELL
VELGER 7	TILHENDER	ØKONOMI	NASJONAL ORIENTERING	FORMÅLSRASJONELL
VELGER 8	TILHENDER	SIKKERHETSPOLITIKK	INTERNASJONAL ORIENTERING	VERDIRASJONELL

Noen slutninger kan trekkes på grunnlag av den empiriske analysen. Det er tydelig at velgerne i dette utvalget hadde ulike verdigrunnlag som preget deres argumenter på ulike måter. Det er også tydelig at det bildet som ofte tegnes av EU-debatten, egentlig ikke er så svart og hvitt som det ofte presenteres som. En tolkning av denne analysen må nødvendigvis være at velgerne ikke bare vurderte de økonomiske, demokratiske og sikkerhetspolitiske aspektene ved debatten som viktige, som ofte kan være inntrykket man sitter igjen med etter å ha lest mer deskriptiv, kvantitativ forskning.

Noen interessante funn vedrørende velgernes verdigrunnlag i forhold til *handlingstypene* er gjort. Et eksempel på en hypotese man kunne dannet seg etter den idéhistoriske lesningen er at tilhengerne ofte så EU-medlemskap som en *nødvendighet, koste hva det koste vil*, mens motstandere kunne argumentert for at *gevinstene ved et medlemskap ikke var tilstrekkelige for å avgi suverenitet*. Det har vist seg, selv om utvalget i denne studien er nok så smalt, at halvparten av både tilhengerne og motstanderne henholdsvis kunne tilskrives et verdirasjonelt- og formålsrasjonelt verdigrunnlag knyttet til handlingstypene, selv om de argumenterer med utgangspunkt i samme eller ulike idédimensjoner eller idétradisjoner.

En annen vanlig oppfatning er at tilhengerne var opptatte av at Norge måtte bidra til Europas freds- og demokratiprojekt, og at de dermed var *internasjonalt orienterte*, mens motstanderne ofte blir tilskrevet en oppfatning om at *nasjonale interesser* var mest verdifulle. I dette utvalget viser det seg at *to av fire tilhengere kunne tilskrives den nasjonale orienteringen*, gjennom at de ble tolket som å vektlegge verdier knyttet til nasjonale interesser høyere enn internasjonale. *En av de fire bidragene på motstandersiden kunne også tilskrives den internasjonale orienteringen*. Dette er enda et eksempel på at EU-debatten ikke var så endimensjonal og svarthvit som man ofte kan få oppfattelsen av.

Vedrørende idédimensjonene viser folkeavstemningsundersøkelsen i 1994 at nesten annenhver tilhenger oppga temaer knyttet til dimensjonen om *innflytelse og samarbeid* som viktigste argument for medlemskap (Todal Jensen et al., 1996, s. 49). Dette stemmer overens med denne studiens funn, men det interessante er at de to bidragene som gir uttrykk for dette synet har *ulike verdigrunnlag knyttet til både idétradisjonene og handlingstypene*. Verdigrunnlaget til velger 6 innenfor idétradisjonene kunne tolkes som *nasjonalt orientert*, mens verdigrunnlaget til velger 5 ble tolket som *internasjonalt orientert*. Verdigrunnlaget til velger 6 innenfor handlingstypene ble tolket som *formålsrasjonelt*, mens velger 5 ble oppfattet som å være preget av den *verdirasjonelle handlingstypen*. Når det gjelder motstanderne oppga sirka annenhver respondent at temaer knyttet til dimensjonen om *demokrati og suverenitet* var de viktigste argumentene mot medlemskap. Både velger 2 og 4 ble tolket som å være preget av et verdigrunnlag knyttet til den *nasjonale orienteringen*, men verdigrunnlagene knyttet til handlingstypene ble tolket ulikt, med velger 2 som *formålsrasjonell* og velger 4 som *verdirasjonell*.

Andre hovedfunn i analysen dreier seg om hvorvidt resultatene av det empiriske utvalget samsvarte eller adskilte seg fra den idéhistoriske lesningen av debattene på tidligere tidspunkter. Studien hadde ikke noen forventninger om å finne argumenter med verdigrunnlag som ligner på velger 4, som var overbevist om et EU-medlemskap ville føre til en splittelse av nasjonalstaten Norge i flere stater. Når det gjelder velger 8 så var verdier knyttet til ulike opplevelser av Norges sikkerhetspolitiske situasjon forventede funn, men på ingen som helst måte kunne forfatteren forvente å finne argumenter som ligner på denne velgerens. Et argument om at NATO bare ikke var tilstrekkelig, men at Norge, Sverige og Finland samlet måtte bli både NATO- og EU-medlemmer for å sikre en tilstrekkelig god sikkerhetspolitisk situasjon i Norden var derfor et overraskende funn. En av svakhetene ved tidligere forskning på temaet ble i studiens innledning identifisert som evnen til å forklare hvordan ulike velgere kunne representere ulike standpunkter i EU-spørsmålet mens de argumenterte med de samme temaene. Gjennom denne *kvalitative og fortolkende* studien, har det

vært mulig å komme nærmere en *forståelse* av velgernes verdigrunnlag, og derav har det vært mulig å *forklare* at verdigrunnlaget som preger velger 3 er annerledes enn det verdigrunnlaget som preger velger 5 eller 6. Alle disse tre velgerne ble tolket som å verdsette idédimensjonen om *innflytelse og samarbeid* høyere enn de andre dimensjonene. Men velger 3 argumenterte mot medlemskap med en internasjonal orientering, preget av verdier om venstreorientert politikk. Velger 5 argumenterte for medlemskap, og ble tolket som å argumentere i tråd med verdirasjonelt verdigrunnlag, altså med en overbevisning om at det nødvendigvis *må være på denne måten, uavhengig av konsekvensene*, med henvisning til norske tradisjoner. Velger 6 argumenterte også for medlemskap, med viktigheten av innflytelse og samarbeid som begrunnelse. Men denne velgeren hadde et nok så tydelig utgangspunkt i hvordan medlemskap ville være *gunstig for Norge*, ikke med noen verdier knyttet til politisk preferanse eller idealistisk tankegang, men med en slags kost/nytte-kalkyle for å ivareta *nasjonale interesser*. Et siste overraskende funn gjelder velger 3. Hverken studiens idéhistoriske lesning eller lesningen av tidligere forskning på temaet kunne forberedt forfatteren på å finne argumenter fra EU-motstandere som var preget av et verdigrunnlag om *innflytelse og samarbeid* og en *internasjonal orientering*, som var tilfelle med velger 3.

Forklaringer som ligner på de ovenstående eksemplene, har ikke vært å finne blant den tidligere forskningen som ble benyttet under denne studien. Der er derimot tydelig at dette er reelle velgeres meninger, og selv om noen av dem ikke var representert som «viktige» argumenter i diverse spørreskjema- eller intervjuundersøkelser i forkant av folkeavstemningen om EU-medlemskap i 1994, så er de allikevel viktige for å vise at EU-debatten var langt mer nyansert og kompleks enn det man fort kan tenke. Derfor er deskriptive redegjørelser av argumenter, og grafer eller tabeller over de «viktigste» temaene ikke ene og alene tilstrekkelig informasjon for å forstå *hvordan* Ola og Kari Nordmann tenkte, og *hvorfor* de tenkte og argumenterte på ulike måter om EU-debatten.

Så hvordan preget det dominerende verdigrunnlaget egentlig velgernes argumenter? Forfatterens tolkning er at debatten ikke kan forstås som så svart og hvit som tidligere forskning får den at fremstå. Gjennom studiens gang er det blitt tydelig at et vidt spektrum av verdier preger både ja- og nei-velgere på mange ulike måter, og ofte på måter som står i konflikt med tidligere vedtatte sannheter om debatten. Det var ikke en svarthvit debatt mellom de med politisk preferanse på høyresiden med egennyttige motiver som ønsket innflytelse og samarbeid med en internasjonal orientering, mot de med politisk preferanse på venstresiden med idealistiske motiver om full suverenitet og en nasjonal orientering. Forfatteren er overbevist over at EU-debatten var langt mer nyansert. Både tilhengere og motstandere hadde langt flere og ulike verdier enn det som ofte blir presentert. Det er også tydelig at spørreundersøkelser og kvantitative data over de «viktigste»

temaene eller aspektene gir et feilaktig bilde av debatten. Belegget for denne påstanden er at majoriteten av bidragene som ble undersøkt både i den idéhistoriske lesningen og i den empiriske analysen gir uttrykk for at mange ulike temaer er viktige, at det er viktig å ivareta nasjonale interesser og internasjonale interesser, ikke nødvendigvis kun en av dem fremfor den andre.

7 Litteraturliste

Arnt Pettersen, P., Todal Jensen, A. & Listhaug, O. (1996). *The 1994 EU referendum in Norway: continuity and change. Scandinavian political studies*, 19(3), 0080-6757.

<https://doi-org.ezproxy1.usn.no/10.1111/j.1467-9477.1996.tb00393.x>

Balsvik, S. & Solli, S. (2018). *Introduksjon til samfunnsvitenskapene* (3. utg.) Universitetsforlaget.

Bergström, G., Boréus, K., Kurunmäki, J. & Robertson, A. (2005). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (2. utg.). Studentlitteratur.

Bjørklund, T. (1997). Old and new patterns: The 'no' majority in the 1972 and 1994 EC/EU referendums in Norway. *Acta sociologica*, 40(2), 0001-6993.

DOI: 10.1177/000169939704000202

Bjørklund, T. (1982). *Mot strømmen: kampen mot EF 1961-1972*. Universitetsforlaget.

Bratberg, Ø. (2021). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (3. utg.). Cappelen damm akademisk.

Bukve, O. (2016). *Forstå, forklare, forandre: Om design av samfunnsvitenskaplege forskningsprosjekt*. Universitetsforlaget.

Durkheim, E. (2006). *Selvordet: En sosiologisk undersøkelse*. (Norsk oversettelse av Halvor Roll). Gyldendal.

Giljam, M., Todal Jensen, A., Pesonen, P., Tamnes, R., Moses, J., Jahn, D., Slaatta, T., Åberg, L., Borg, S., Esaiasson, P., Bennulf, M., Hedberg, P., Arnt Arntsen, P., Oskarson, M., Ringdal, K., Listhaug, O., Holmberg, S., Sänkiahho, R., Oscarsson, H. & Säynässalo, E. (1998). *To join or not to join: Three nordic referendums on membership in the European Union*. Scandinavian university press.

NOU 2012: 2. (2012). *Utenfor og innenfor: Norges avtaler med EU*. Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-2/id669368/?ch=1&q=>

Peirce, C. (1994). *Writings of Charles S. Peirce: A chronological edition* (5 volum). Indiana university press.

Skog, O. (2017). *Å forklare sosiale fenomener: en regresjonsbasert tilnærming* (2. utg.). Gyldendal akademisk.

Shaw, M. (2020). Racial self-interest, Max Weber and the production of racism: the strategy and propaganda of Vote Leave during the Brexit referendum. *Patterns of prejudice*, 54(4), 347-365. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2020.1813959>

Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (3. utg.). Gyldendal akademisk.

Todal Jensen, A., Valen, H., Aardal, B., Ringdal, K., Pettersen, P & Listhaug, O. (1996). *Brussel midt imot*. Ad notam gyldendal.

Tönnies, F., Hollies, M. & Harris, J. (2012). *Community and civil society*. Cambridge university press.

Veiden, P. (2020). *Max Weber: Aktuelle perspektiver* (1. utg.). Cappellen Damm Akademisk.

Waage, H., Tamnes, R., Hagtvedt Vik, H., Hobson, R., Danielsen, H., Rowe, L., Kristoffersen, D., Simensen, J., Mageli, E., Tønnesson, S., Tønnesson, Ø., Svenbalrud, H., Njølstad, O., Fixdal, M. & Engh, S. (2013). *Krig og fred i det lange 20. århundre*. Cappellen damm akademisk.

Weber, M. (1999). *Verdi og handling*. (Norsk oversettelse av Helge Jordheim). Pax Forlag A/S.

Weber, M. (2019). *Economy and society: A new translation*. (Engelsk oversettelse av Keith Tribe). Harvard university press.

7.1 Innsendere og debattartikler

Halden Arbeiderblad, torsdag 21. september 1972

Tromsø, torsdag 21. september 1972

Fiskeribladet, tirsdag 19. september 1972

Fiskeribladet, tirsdag 19. september 1972

Finnmarks Dagblad, mandag 25. april 1994

Sagat, lørdag 10. september 1994
Finnmarks Dagblad, onsdag 17. august 1994
Finnmark Dagblad, onsdag 17. august 1994
Klassekampen, onsdag 9. november 1994
Klassekampen, torsdag 24. november 1994
Klassekampen, torsdag 24. november 1994
Klassekampen, torsdag 25. november 1994
Dagens Næringsliv, tirsdag 8. november 1994
Dagens næringsliv, fredag 25. november 1994.
Dagens Næringsliv, tirsdag 22. november 1994
Dagens Næringsliv, tirsdag. 11. oktober 1994

8 Vedlegg

Vedlegg 1 – Datainnsamling

Antall ord: 20858

8.1 Selvvalgt pensum

Arnt Pettersen, P., Todal Jensen, A. & Listhaug, O. (1996). *The 1994 EU referendum in Norway: continuity and change. Scandinavian political studies*, 19(3), 0080-6757.

<https://doi-org.ezproxy1.usn.no/10.1111/j.1467-9477.1996.tb00393.x>

Balsvik, S. & Solli, S. (2018). *Introduksjon til samfunnsvitenskapene* (3. utg.) Universitetsforlaget.

Bergström, G., Boréus, K., Kurunmäki, J. & Robertson, A. (2005). *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys* (2. utg.). Studentlitteratur.

Bjørklund, T. (1997). Old and new patterns: The 'no' majority in the 1972 and 1994 EC/EU referendums in Norway. *Acta sociologica*, 40(2), 0001-6993.

Bjørklund, T. (1982). *Mot strømmen: kampen mot EF 1961-1972*. Universitetsforlaget.

Durkheim, E. (2006). *Selvordet: En sosiologisk undersøkelse*. (Norsk oversettelse av Halvor Roll). Gyldendal.

Giljam, M., Todal Jensen, A., Pesonen, P., Tamnes, R., Moses, J., Jahn, D., Slaatta, T., Åberg, L., Borg, S., Esaiasson, P., Bennulf, M., Hedberg, P., Arnt Arntsen, P., Oskarson, M., Ringdal, K., Listhaug, O., Holmberg, S., Sänkiaho, R., Oscarsson, H. & Säynäsallo, E. (1998). *To join or not to join: Three nordic referendums on membership in the European Union*. Scandinavian university press.

NOU 2012: 2. (2012). *Utenfor og innenfor: Norges avtaler med EU*. Departementenes servicesenter, Informasjonsforvaltning.

Peirce, C. (1994). *Writings of Charles S. Peirce: A chronological edition* (5 volum). Indiana university press.

Shaw, M. (2020). Racial self-interest, Max Weber and the production of racism: the strategy and propaganda of Vote Leave during the Brexit referendum. *Patterns of prejudice*, 54(4), 347-365. <https://doi.org/10.1080/0031322X.2020.1813959>

Tjora, A. (2017). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (3. utg.). Gyldendal akademisk.

Todal Jensen, A., Valen, H., Aardal, B., Ringdal, K., Pettersen, P & Listhaug, O. (1996). *Brussel midt imot*. Ad notam gyldendal.

Tönnies, F., Hollies, M. & Harris, J. (2012). *Community and civil society*. Cambridge university press.

Veiden, P. (2020). *Max Weber: Aktuelle perspektiver* (1. utg.). Cappelen Damm Akademisk.

Waage, H., Tamnes, R., Hagtvedt Vik, H., Hobson, R., Danielsen, H., Rowe, L., Kristoffersen, D., Simensen, J., Mageli, E., Tønnesson, S., Tønnesson, Ø., Svenbalrud, H., Njølstad, O., Fixdal, M. & Engh, S. (2013). *Krig og fred i det lange 20. århundre*. Cappellen damm akademisk.

Weber, M. (1999). *Verdi og handling*. (Norsk oversettelse av Helge Jordheim). Pax Forlag A/S.

Weber, M. (2019). *Economy and society: A new translation*. (Engelsk oversettelse av Keith Tribe). Harvard university press.